

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2013-2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nicole Svobodová

Politická rétorika a propaganda a její dopad na historii

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce:

Prof. PhDr. Miloslav Kodým CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2013-2016

BACHELOR THESIS

Nicole Svobodová

Political rhetoric and propaganda and its impact on history

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Prof. PhDr. Miloslav Kodým CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 24. května 2016

Nicole Svobodová

Poděkování

Děkuji Prof. PhDr. Miloslavu Kodýmovi CSc. za vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady, odborný dohled, projevenou důvěru a trpělivost.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá politickou rétorikou a propagandou. Seznamuje s mezilidskou komunikací a jejími náležitostmi, kterými jsou komunikační funkce, základní pojmy nebo formy a typy komunikace. Práce dále seznamuje s osobností řečníka a obsahuje návod, jak správně tvořit i přednášet projev. Dále se zabývá samotnou historií politické komunikace a propagandy.

Klíčová slova

Antická rétorika, demagog, gestika, image, informace, komunikace, národní obrození, neverbální komunikace, propaganda, rétorika, verbální komunikace

Annotation

Bachelor thesis deals with political rhetoric and propaganda. It introduces us to interpersonal communication and its requirements, which are communication function, basic concepts or forms and types of communication. This paper introduces the personality of the speaker and includes instruction on how to create a successful speech. It also deals with the history of political communication and propaganda.

Keywords

Ancient rhetoric, communication, demagog, gesticulation, image, information, national revival, nonverbal communication, propaganda, rhetoric, verbal communication

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 MEZILIDSKÁ KOMUNIKACE.....	11
1.1 Definice pojmu lidské komunikace.....	11
1.2 Základní aspekty teorie komunikace.....	14
1.2.1 Informace	15
1.2.2 Schéma komunikace.....	15
1.2.3 Znakový systém	16
1.3 Formy a typy komunikace.....	17
1.4 Druhy komunikace	19
1.4.1 Přímá a nepřímá komunikace.....	19
1.4.2 Verbální a neverbální komunikace.....	20
1.4.2.1 Verbální komunikace	20
1.4.2.2 Nepřímá verbální komunikace	21
1.4.2.3 Neverbální komunikace	21
1.5 Základní komunikační funkce.....	28
1.6 Základní komunikační prostředky.....	30
1.6.1 Řeč a jazyk	31
1.6.2 Hlas a jeho základní vlastnosti.....	35
2 OSOBNOST ŘEČNÍKA NEBOLI RÉTORA	37
2.1 Řečníkův celkový dojem.....	37
2.2 Tvorba image	39
2.3 Typologie řečníků	40
3 NÁLEŽITOSTI PROJEVU	42
3.1 Obsah a forma mluvených projevů	42
3.2 Příprava mluveného projevu	43
3.2.1 Příprava obsahu projevu.....	44
3.2.2 Příprava formy projevu	45
3.2.2.1 Přehlednost.....	45
3.2.2.2 Logičnost projevu.....	46
3.2.2.3 Srozumitelnost projevu	47
3.2.2.4 Působivost projevu.....	48
4 VÝVOJ POLITICKÉ RÉTORIKY A JEJÍ VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ	49
4.1 Antická rétorika.....	49

4.1.1	Cicero jako řečnický vzor	52
4.2	Středověká rétorika	56
4.2.1	Kazatelská rétorika.....	57
4.2.2	Diktaminová rétorika	58
4.2.3	Poetrie	58
4.3	Renesanční rétorika.....	58
4.4	Rétorika v období 17. - 19. století.....	60
4.4.1	Klasicistní rétorika	61
4.4.2	Rétorika v období 19. století	61
4.4.3	Rétorika v Čechách v době národního obrození	62
4.4.4	Rétorika v českých zemích ve 2. polovině 19. století	63
4.4.4.1	Významná osobnost Tomáše Garrigua Masaryka.....	64
4.5	Moderní rétorika	65
4.5.1	Rétorika moderních politiků	66
4.5.1.1	Rétorika Silvia Berlusconiho	66
4.5.1.2	Rétorika Andreje Babiše	67
5	PROPAGANDA A JEJÍ DOPAD NA HISTORII.....	68
5.1	Italská fašistická totalitní propaganda	69
5.2	Německá nacistická totalitní propaganda.....	70
5.2.1	Adolf Hitler jako vůdce nacistů a geniální řečník.....	71
5.2.2	Josef Goebbels jako mistr propagandy.....	72
5.3	Propaganda komunismu	73
5.3.1	Čechy v období komunismu.....	74
	ZÁVĚR.....	77
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	78

ÚVOD

Politická rétorika, jinak řečeno politická komunikace je bezesporu oblíbené a často řešené téma patřící ke každodennímu životu každého z nás, jelikož se nás bezprostředně týká. Každý den k nám z televizních obrazovek, rozhlasu či novin hovoří politici, aby nás přilákali k volbám nebo před námi obhájili své zájmy. Zamyslíme-li se nad tím, v jak těžce medializované době žijeme, je opravdu málo pravděpodobné, že by se nás politická komunikace nikdy v životě nijak osobně nedotkla.

Předložená práce, jak již samotný název napovídá, si klade za cíl analyzovat politickou komunikaci a propagandu a její dopad na historii a její aktuální situaci.

Práce se v první kapitole zabývá mezilidskou komunikací jako takovou. V této kapitole jsou vysvětleny základní pojmy důležité pro mezilidskou komunikaci a jednotlivé druhy a formy komunikace, nejsou zde opomenuty ani funkce komunikace nebo základní komunikační prostředky. První kapitola se tedy nevěnuje přímo politické komunikaci, ale věnuje se komunikaci obecně a je jakýmsi průvodcem základních informací důležitých pro mezilidskou komunikaci.

V druhé kapitole je rozebrána osobnost řečníka. Seznámíme se zde s pojmy, jako demagog nebo s důležitými atributy každého řečníka, co by měl řečník splňovat, jak by se měl chovat, jak by měl vystupovat.

Další kapitola nás přivádí k tématu projevu, to znamená, že v ní najdeme informace ohledně správného tvoření projevu, jeho obsahu nebo formy.

Další důležitou kapitolou, kterou se práce zabývá, je rétorika a její vývoj od samého počátku až po současnost. Tato kapitola se zabývá rétorikou od dob antiky, která byla pro rozvoj politické komunikace velmi důležitá a nenahraditelná z toho důvodu, že na toto období se odkazujeme dodnes. V období antiky je zároveň zmíněna důležitá postava této epochy, kterou byl slavný Cicero. Kapitola dále obsahuje klasicistní rétoriku nebo rétoriku v dobách národního obrození. V každém historickém období jsou zmíněny slavné osobnosti politické rétoriky.

Mimo jiné se práce věnuje tématu propagandy, které je rozděleno na jednotlivá období, která byla pro propagandu klíčová a jejímu dopadu na historii.

1 MEZILIDSKÁ KOMUNIKACE

Mezilidská komunikace je téma, které řeší každý člověk a to již od samého počátku dějin. Je dokázáno, že již v dobách pravěku spolu lidé komunikovali. V té době ale pouze za účelem udržení rodu, přežití a získání potravy. V dnešní době je mezilidská komunikace na zcela jiné úrovni a komunikuje každý člověk. Již malé dítě s námi začíná komunikovat, a to ještě na porodním sále tím, že spustí pláč. Je to proto, aby dalo světu najevo, že nám chce také něco sdělit a tím hlavním sdělením je jeho samotná existence. Důležité je podotknout, že komunikujeme vždy a všude a to nejen naší řečí, ale našimi gesty, naším výrazem, našimi pohledy, ale dokonce i tím, jak vypadáme. Kdo si myslí, že neverbální komunikace není pro komunikaci podstatná, velice se mýlí, protože je to právě neverbální komunikace, která tvoří většinu mezilidské komunikace. Zamyslíme-li se například nad tím, jak komunikuje němý člověk, uvědomíme si, jak moc je důležitá neverbální komunikace, protože komunikuje právě pomocí již zmiňovaných prostředků neverbální komunikace, mezi která patří pohledy, gesta, mimika atd. Tato kapitola obsahuje definici pojmu lidské komunikace, což ostatně není zcela snadné téma, jelikož každý, kdo se kdy pokusil lidskou komunikaci definovat, došel k jinému názoru, než jeho kolegové. V kapitole jsou dále zmíněny základní pojmy pro mezilidskou komunikaci, jako je informace, schéma komunikace a znakový systém, dále seznamuje s formami a typy komunikace, nejsou v ní opomenuty ani důležité komunikační funkce nebo základní komunikační prostředky.

1.1 Definice pojmu lidské komunikace

Dá se říci, že definovat pojem komunikace je svým způsobem něco absolutně nemožného. Každý člověk se nachází v určitém sledu událostí, životních situací a tím pádem zároveň i ve střetu komunikace jako takové. Každý člověk komunikuje, každý

jiným způsobem, ale o nikom nemůžeme říci, že by nekomunikoval. Nekomunikovat zkrátka nelze. Toto tvrdil i klasik Paul Watzlawick, který řekl: „*Nekomunikovat nelze*“. Vždyť už na porodním sále, když se narodí dítě a poprvé zapláče, lze o něm říci, že komunikuje, protože dává světu najevo, že je v pořádku a hlavně, že je. Každý člověk svým narozením totiž vstupuje do sledu událostí, které ho nutí ke komunikaci. Stejně jako o člověku, který nemá v pořádku všech pět smyslů, nemůžeme říci, že by nekomunikoval, protože pokud si někdo myslí, že němý člověk nekomunikuje, velice se plete. Vždyť pro hluchoněmé je přeci zcela typická znaková řeč, kterou se dorozumívají s okolním světem a ano, i tato řeč patří do mezilidské komunikace.

K rozvoji lidské komunikace dochází především v období školního věku a je zde kladen velký důraz na sociologii. Určitý důraz na lidskou komunikaci klade však i logika (formální procesy), které jsou společně s neurofyzologií neoddělitelné. Co přesně si však máme představit pod pojmem komunikace? Nutno však podotknout, že pojem komunikace je v mysli každého člověka již tak zakořeněný, že zhruba každý člověk ví, co lze za komunikaci považovat a hledat tedy přesnou odpověď na otázku, co přesně komunikace vymezuje, není nutné.

Veškeré pokusy, které se snažily přesně definovat pojem komunikace, vždy pocházely z určitého historického období a soustředily se na určité aspekty komunikace (dle typu komunikace) a z toho důvodu byly definice komunikace vždy velmi zúžené a nepřesné. Popsat totiž celkově veškeré aspekty komunikace v jedné definici je tedy nemožné. Přesto se o to mnozí pokoušeli, a proto uvádím jako příklad některé z definic:

„Komunikace znamená, že informace přechází z jednoho místa na druhé.“ (G. A. Miller)

„Komunikace je proces, jímž lidé předávají informaci, ideje, postoje, a emoce jiným lidem.“ (J. W. Vander Zanden)

„Lidská komunikace je proces vytváření významu mezi dvěma nebo více lidmi.“ (S. L. Tubbs)

„Komunikace je sociální proces a sociální instituce.“ (S. Moscovici)

„Komunikace je přenos informace pomocí znakového systému, uskutečňovaný mezi lidmi přímo nebo pomocí technologicko-organizačních prostředků.“ (Musil, 2010 str. 11)

Výraz komunikace sice nemá svou stálou jednotnou definici, ale pokud jde o rétoriku, má toto slovo velký potenciál pro všechny komunikující strany. Na otázku, co přesně je lidská komunikace sice odpovědět nedokážeme, ale zcela stoprocentně dokážeme odpovědět na otázku, zda je možné nekomunikovat? Odpovědí na tuto otázku je jednoznačně: ne! Jak jsem již jednou v této kapitole zmínila, není možné nekomunikovat a to především z toho důvodu, že komunikovat je nutná lidská potřeba, kterou potřebuje každý člověk, už jen proto, že žije na tomto světě a každý člověk se potřebuje dorozumívat s okolím. Nelze se totiž vyhnout zařazení do dynamického, neustále se měnícího a probíhajícího interaktivního procesu komunikační výměny a to už jen díky své samotné lidské existenci.

Jak je vidět z výše uvedených definic, komunikace neznamena pouze přenos a sdělování informací, ale zahrnuje v sobě i oblast sdílení, která je nedílnou součástí komunikace. Jedná se pak o sdílení postojů, názoru, atmosféry i sdílení procesu vytváření společenských hodnot, postojů, norem, symbolů nebo významů. Jedním z mnoha úhlů pohledu je Careyho pohled na komunikaci jako na symbolický projev.

Komunikace pochází z latiny a to konkrétně ze slova *communicatio*, což v překladu do češtiny znamená „vespolně sdílet“. Nejširší úvahy o podstatě komunikace se tedy snaží o spojení, zapracování a charakterizování obou přítomných procesů zároveň. Tedy o sdílení i sdělování. Politolog Harold Lasswell formuloval v roce 1948 svůj přístup k definici komunikace.

Tento jeho přístup je s menšími obměnami používán dodnes k analýzám komunikačních výměn. Podle Lasswella je důležité zaměřit se při rozboru a úvahách hned na několik aspektů:

Kdo – říká co – komu – jak – prostřednictvím čeho – s jakým záměrem – a s jakým účinkem

Tato vyjmenovaná řada tvoří oporu základní struktury procesu lidské komunikace, stejně jako všech jejích forem a hledání odpovědí na otázky, které z ní vyplývají. Tyto faktory jsou předmětem výzkumu a zájmu komunikační teorie, a všech s ní souvisejících vědeckých disciplín, tedy i teorie rétoriky a sociální komunikace. (Žantovská, 2015 stránky 14-15)

1.2 Základní aspekty teorie komunikace

Každý člověk je tvor, pro kterého komunikace zaujímá přední místo a to už od pradávna. Během 20. století vznikla celá řada vědních oborů zabývajících se přímo komunikací jako takovou a složkami komunikace. Mezi tyto vědy patří například fonetika (zkoumá zvuky, třídí je a klasifikuje, zkoumá zvukovou stránku jazyka z různých aspektů), fonologie (stejně jako fonetika zkoumá zvukovou stránku jazyka, ale na rozdíl od fonetiky zkoumá pouze rozdíly v mluveném projevu), sémantika (obor jazykovědy zabývající se smyslem a významem slov a komunikačních prostředků), sémiotika (věda o znacích), syntax (vztahy mezi slovy ve větě), stylistika (nauka o slohové výstavbě jazykových projevů), stejně jako dílčí vědy zabývající se stránkami komunikace, jako je etymologie (studuje význam a vývoj slov), gramatika, estetika (studuje krásu řeči), rétorika a psychologie lidské komunikace, která se zabývá faktem, že myšlenky se vyjadřují řečí. Pojem komunikace je chápán různě a to sice podle stupně přesnosti informace a samozřejmě i podle zaměření jednotlivých oborů.

Pro komunikaci jsou důležité hlavní oblasti zájmu. Jednou z těchto oblastí je základní schéma komunikace, které udává kdo, s kým komunikuje. Další důležitý aspekt tvoří funkce komunikace, což jsou důvody komunikace a její účely. Znakové systémy, komunikační kanály, komunikační média a komunikační efektivita tvoří další nezbytnou oblast komunikace. Typy komunikačních obsahů, tedy typy přenášených informací jsou další nezbytností, stejně jako záměrné či nezáměrné důsledky komunikace. (Musil, 2010 str. 11)

1.2.1 Informace

Informace je jedním z velmi důležitých pojmů pro mezilidskou komunikaci. Informací rozumíme veškerý obsah sdělovaný v komunikačním procesu a nemusí se jednat pouze o informaci sdělenou slovní cestou, ale i psanou, či jinak sdělenou. Rozumíme jí jak obsah sdělovaný v pracovním procesu, tak i v běžném životě. Patří sem referáty, novinářské zprávy, komentáře, popisy, předpovědi počasí, soukromé zprávy, ale i literární, výtvarná či hudební díla, sdílení pocitů, názorů i postojů a spousty dalších.

Pro informaci je důležité brát v potaz také takzvaný informační tok, což je množství informace přenesené za jednotku času. Stejně tak je důležitý i termín dezinformace, který se vyskytuje především v oblasti mediální komunikace, který znamená zvýšení neurčitosti a dochází k němu především ve chvíli, kdy jsme o něčem špatně informováni a tuto chybnou informaci pošleme dále. (Musil, 2010 str. 13)

1.2.2 Schéma komunikace

Pro každou komunikaci existuje několik nezbytností. Součástí každé komunikace je vysílatel neboli komunikátor a komunikant (recipient) neboli příjemce informace. Dalšími důležitými aspekty pro komunikaci je samotný pramen neboli zdroj, sdělení samotné a jeho nosič, neboli signál či kanál sloužící pro přenos dané informace.

Není podmínkou, aby byl příjemce vždy dostupný. Nezbytnou součástí komunikace jsou i mnohé praktické vlastnosti, které jsou důležité pro její používání. Mezi tyto vlastnosti patří srozumitelnost, která popisuje množství potenciálních komunikantů, kteří jsou schopni dekodovat použitý systém znaků a porozumět mu tak, aby dosáhli jisté úrovně a přesnosti komunikace.

Komunikační efektivita je další praktická vlastnost důležitá pro komunikaci. Tato efektivita měří množství předané informace a to sice pro konkrétní účely. Tyto předané informace jsou poté měřeny jednotkou času nebo za jednotkové náklady.

Další důležitou vlastností pro komunikaci je přesnost. Přesnost znamená, jakým způsobem se shodne komunikant s komunikátorem. Dochází zde totiž k vyslání informace komunikátorem vůči komunikantovi a záleží, jakým způsobem je vyslaná informace vyslána a následně pochopena. Nutno podotknout, že zde funguje pravidlo, že čím přesnější informace, tím snadnější pochopení informace.

Citová působivost je další z nezbytných vlastností pro komunikaci. Mimo jiné ji lze nazvat i podprahovostí. Tato vlastnost popisuje, na jaké vrstvy podvědomí či vědomí recipienta komunikace působí. (Musil, 2010 str. 14)

1.2.3 Znakový systém

Znakový systém je neodmyslitelná část komunikace, která je často nazývána jako jazyk a to i ve chvílích, kdy se nebavíme o mluveném projevu. Nutno podotknout, že jazyk se skládá ze znaků, nikoliv však z jednotlivých znaků, ale z jejich organizovaných systémů neboli struktur. Není to však pouze jazyk ve smyslu řeči či písma, který je chápán jako znakový systém. D znakového systému lze zařadit znakovou řeč, což je řeč hluchoněmých, Morseovu abecedu, kouřové signály indiánů, dopravní značení, hudební písmo, Braillovo písmo a další. (Musil, 2010 str. 14)

1.3 Formy a typy komunikace

Pojem komunikace je velmi rozsáhlý a široký, proto se ho snažíme upřesnit pomocí přídavných jmen, abychom napomohli k pochopení jednotlivých oblastí, které nás právě zajímají. Pro vytvoření dalších definic, klasifikačních systémů a pojmových kategorií je nezbytné stanovení určitých kritérií. Jedním ze základních kritérií je kritérium, které stanovuje počet osob, které se komunikační výměny zúčastňují. Poté mluvíme o několika formách komunikace.

Patří sem:

- a) intrapersonální komunikace – komunikace se sebou samým
- b) interpersonální komunikace – komunikace mezi dvěma osobami
- c) komunikace ve skupině – komunikace v rámci malé skupiny (od 2 osob výše)
- d) komunikace na veřejnosti – jedná se o komunikaci s větším počtem posluchačů, včetně forem mediální komunikace

Pokud hovoříme o naplnění komunikačního vzorce, musíme vzít v potaz komunikační role jednotlivých účastníků komunikace, stejně jako situační rámec, ve kterém se řečníci právě nachází. Nutno podotknout, že partneři spolu budou jinak komunikovat v soukromí, než na veřejnosti. Stejně jako neřízená komunikace v menší skupině, kterou je například rodina, bude mít jinou formu za zavřenými dveřmi, nežli na společném nákupu. Stejně jako jednotlivec bude ve většině případů jinak vystupovat v davu, než v soukromí či malé skupině. McQuail například uvádí pyramidu komunikace, ve které popisuje hned několik úrovní komunikace. Komunikaci dělí z hlediska rozdělení rolí jednotlivých účastníků komunikace na nad skupinovou komunikaci, mezi skupinovou komunikaci a dále relativně samostatnou organizační skupinu a rozšířené pojetí celoplošné komunikace.

Watzlawick uvažuje o třech polaritách komunikování:

- Komunikování digitální (verbální, psaná, mluvená komunikace, která existuje pouze u lidí) nebo analogové (komunikace nacházející se u lidí i zvíře, v tomto případě se totiž jedná o komunikaci nonverbální, tedy nemluvenou).
- Komunikování komplementární nebo symetrické.
- Komunikování primárně o obsahu nebo o vztahu.

(Žantovská, 2015 str. 17)

Je mnoho typů komunikace. Komunikace může být záměrná či nezáměrná, oficiální či neoficiální, úspěšná, ale i neúspěšná, probíhající či přerušovaná, předepsaná nebo přirozená. Pokud hovoříme o komunikaci, není to tedy pouze přesná definice, kterou nemůžeme přesně vyjádřit, ale stejně tak nejdou zcela vymezit ani formy a typy komunikace. Na zcela stejnou komunikaci můžeme totiž pohlížet z několika úhlů pohledu. Buď jako ti, co komunikační výměnu řídí nebo ti, co se jí nechávají ovlivnit.

Další důležitý aspekt hraje ten fakt, zda se této komunikace přímo účastníme nebo jí pouze přihlížíme nebo zda sami vytváříme jednotlivé významy nebo sledujeme proměnlivost komunikace na základě díky komunikačním reakcím měnícího se kontextu. Z hlediska rétoriky je však důležitý fakt, že projev nelze připravovat bez vědomí dalších souvislostí. Projev je vždy veden záměrně, jelikož je formou záměrné komunikace. Osoba, která přijala roli řečníka, vystupuje automaticky za určitých podmínek, během dané situace a v reálném komunikačním kontextu.

Toto všechno jsou aspekty, které nelze opomenout při analýze v případě úspěchu či neúspěchu řečníka a je jedno, o jak vysoce postaveného člověka se jedná. Pokud na sebe přijmeme roli řečníka, musíme být seznámeni se všemi aspekty.

V dnešní době tvoří nedílnou součást rétoriky, když hovoříme o způsobech a typech komunikace, také forma nezáměrného či záměrného zveřejnění konkrétní komunikační výměny pomocí média. Je totiž všeobecně známé, jak média dnešní doby spoustu situací rádi překrucují. V dnešní době je totiž velmi jednoduché, že z původně zcela komorního rozhovoru se může stát aféra plnicí titulní strany novin i bulvárních plátek. Toto poté platí především u osob vyššího postavení, jakými jsou politici atd. Nutno podotknout, že veřejnost, které je tato komunikační výměna hozena všanc, však nezná veškeré informace a veškeré pozadí vedoucí k této komunikační výměně a proto

na celou situaci nahlíží jinak, než by měla a díky dokonalému medializování celé situace chápe vše jinak, než tomu ve skutečnosti je.

1.4 Druhy komunikace

Druhy komunikace se dělí do dvou skupin, a to sice na přímou a nepřímou a na verbální a neverbální komunikaci.

1.4.1 Přímá a nepřímá komunikace

Jsou dva způsoby, jakými může komunikace mezi komunikujícími probíhat. Jedním z nich je, že komunikace probíhá přímo, neboli interpersonálně mezi jednotlivými aktéry komunikační výměny nebo nepřímo. Nepřímo komunikace probíhá například pomocí technicko-organizačních prostředků.

Pokud hovoříme o přímé komunikaci, je nutné vyzdvihnout fakt, že tato komunikace nemůže probíhat jinak, než přímo a mezi lidmi, ať se jedná o jednotlivce nebo skupiny, vždy tato komunikační výměna funguje na stejné bázi a to pouze za předpokladu účasti všech aktérů. Nic jiného kromě lidí k tomuto způsobu komunikace není zapotřebí.

Dalším již zmiňovaným druhem je komunikace nepřímá. Tento způsob komunikace je praktikován v případě, že si aktéři komunikační výměny nejsou nablízku a tak je pro dosažení této výměny zapotřebí technický prostředek.

1.4.2 Verbální a neverbální komunikace

Tato podkapitola popisuje rozdíly mezi verbální, neverbální a nepřímou verbální komunikací.

1.4.2.1 Verbální komunikace

Nezbytností pro verbální komunikaci je fakt, že celý její znakový systém je založený na slovech. Je však nutné vyzdvihnout fakt, že verbální komunikací nerozumíme pouze vyslovená a slyšená slova, jelikož do tohoto způsobu komunikace zařazujeme i komunikaci typickou pro slepce, tedy Braillovo písmo nebo jazyk hluchoněmých neboli znakování (znakovou řeč). I toto jsou totiž se slovem spojené způsoby komunikace.

Pro verbální komunikaci je nezbytných několik aspektů. Mezi tyto aspekty patří fakt, že verbální komunikace je velmi úzce spojena s analytickým poznáváním a tím pádem i s přesností poznávání, stejně jako ve finální části se správností poznání ve smyslu shody se skutečností, někdy nazývanou objektivností (Musil, 2010 str. 22). „*Specificky lidským nástrojem dorozumívání je jazyk, používaný v procesu lidské řeči. Jazyk je dynamická lingvistická soustava, jejíž základní jednotkou je slovo. Každé slovo má svůj denotativní (označuje, popisuje, charakterizuje jevy a předměty) a konotativní (subjektivní individuální vnímání) význam, skutečný význam je však třeba zkoumat v širším kontextu například věty nebo celého sdělení. Mezi jazykem a skutečností, kterou popisuje, existuje vzájemná provázanost.*“ (Žantovská, 2015 str. 51) Více o verbální komunikaci se dozvíme v jedné z následujících kapitol, kde se budeme podrobněji zabývat základními prostředky mezilidské komunikace (Kapitola 1.6 *Základní komunikační prostředky*).

1.4.2.2 Nepřímá verbální komunikace

Nepřímá verbální komunikace je zcela typická pro situace, kdy komunikant potřebuje rychle přečíst danou zprávu nebo potřebuje překonat jazykovou bariéru. Typickým příkladem je například dopravní značení.

1.4.2.3 Neverbální komunikace

Neverbální komunikací se pro mnohé myslí řeč těla (mimika = gestika, haptika = doteky, proximika = vzdálenost komunikujících atd.). Pokud bychom však tvrdili, že řeč těla je jediné přirovnání definující neverbální komunikaci, pletli bychom se. Neverbální komunikace je ve skutečnosti mnohem bohatší. Zahrnujeme do ní totiž mimo literatury i veškeré umění.

Je nutné podotknout, že neverbální komunikace se při přímé komunikaci užívá zároveň s komunikací verbální. Toto spojení poté můžeme vyzorovat především při komunikaci párové nebo při komunikaci v malých skupinách. Nejčastěji užíváme mimiku, gestiku, držení těla a další. Do neverbální komunikace však patří i tempo a rytmus nebo tón hlasu. Zkrátka vše, co obsahuje mluvené slovo. Na neverbální komunikaci se však v různé míře podílejí i další komunikační kanály. Tyto kanály jsou založeny na ostatních smyslech. Zejména lidské pocity jsou velmi znatelné i bez použití verbální komunikace a to především z toho důvodu, že je kolikrát horší je popsat slovy, než vyjádřit výrazem.

Když srovnáme některé vlastnosti verbální komunikace oproti komunikaci neverbální, je přesnost jedinou vlastností, ve které dominuje komunikace verbální. Pokud totiž hovoříme o komunikační efektivitě (*„množství informace, které při komunikačním procesu vstoupí za jednotku času do krátkodobé paměti komunikanta“*

(Musil, 2010 str. 23)), mezinárodní srozumitelnosti, citové působivosti nebo potenciální podprahovosti, dominuje ve všech těchto vlastnostech komunikace neverbální.

Přesnost komunikace je samozřejmě naprostým základem pro správné porozumění komunikujících. Ve chvíli, kdy jsou informace nepřesné, dochází k jevu, který nazýváme komunikační chyby.

Velmi důležitou věcí pro rozlišení verbální či neverbální komunikace je odlišení komunikace pojmů od komunikace nepojmové. Komunikace pojmů je taková komunikace, která je více či méně významově přesně vázána na definované slovo. Oproti tomu komunikace nepojmová je tvořena dojmy, nikoliv jednotlivými slovy jako je tomu v předchozím případě. Komunikace je důvod proč dáváme věcem kolem sebe jména. Bible má pro komunikaci však jiné vysvětlení. Bible totiž tvrdí, že lidé dávají věcem jména z toho důvodu, aby se jich svým způsobem zmocnili (Gen 2,19 n.). Komunikace se zde slučuje s teorií poznání, která je pro komunikace zcela neodmyslitelná. Teorie poznání je mimo jiné známá jako gnoseologie nebo noetika, přičemž o noetice hovoříme především ve starších filosofických pramenech.

Pro neverbální komunikaci jsou velmi důležité takzvané neverbální kódy, které plní tři základní funkce:

1. Potvrzují a zesilují verbální informaci
2. Doplnují nebo nahrazují verbální informaci
3. Přinášejí odlišné informace

Nutno podotknout, že na rozdíl od komunikace verbální, je komunikace neverbální především o lidských pocitech a hlavními důvody, proč komunikujeme neverbálně, jsou:

1. Úplné či částečné nahrazení řeči
2. Napomáhání a podpora řeči
3. Vyjádření emocí
4. Vyjádření postojů a vztahů
5. Sebeprezentace a sebe prezentace

Neverbální komunikaci tvoří hned několik důležitých složek, se kterými se nyní seznámíme.

- Proxemika:

Proxemika je věda zkoumající vzdálenost komunikujících, jejich orientaci v prostoru a prostorové rozložení účastníků komunikační výměny. Je nutné zmínit, že každý člověk si udržuje prostor, tedy vzdálenost, od osoby, se kterou komunikuje. V tomto případě hovoříme o takzvaném distančním kódu, který se dá jinak nazvat také proxemickou zónou.

Pro každý typ jednání je vhodná jiná vzdálenost, stejně jako pro každého člověka je vhodná individuálně jiná vzdálenost, kterou si udržuje při komunikační výměně. Tuto vzdálenost mezi komunikujícími nazýváme takzvanou proximitou. Proximita je stanovena ve čtyřech proxemických zónách dle vzdálenosti. Nutno podotknout, že tyto vzdálenosti se mohou lišit dle jednotlivých kultur. Například asijské státy mají vzdálenost jednotlivých zón mnohem nižší, než Evropané.

Rozlišujeme tedy:

1. Intimní vzdálenost – je to vzdálenost zhruba do 45 centimetrů. Lidé, kteří do ní mohou vstoupit, jsou příslušníci rodiny, partneři. Ve chvíli, kdy dojde k narušení této intimní vzdálenosti cizím člověkem, tedy někým, kdo nám není zcela blízký, začneme být mnohem ostražitější, nervózní, vytváříme si například bariéru pomocí založených rukou, abychom se chránily. Veškeré toto chování je způsobeno i tím, že ve chvíli, kdy je narušena naše intimní zóna, nejsme schopni vnímat ani celý obličej osoby, s níž komunikujeme, natož její postavu.
2. Osobní vzdálenost – osobní vzdálenost se pohybuje od 45 centimetrů do cca 120 centimetrů. Její počátek je určen blízkým přátelům a zbytku rodiny. Širší vzdálenost této zóny se pohybuje od 75 centimetrů do 120 centimetrů a tato vzdálenost je určena také pro diskuze s kolegy nebo známými. Důležité pro tuto zónu je fakt, že při vzdálenosti od 75 centimetrů do 120 centimetrů jsme schopni zachytit detailní rysy obličeje až čtyř osob. Pro tuto zónu je důležité zmínit pojem, který nazýváme takzvaný toxemický tanec. Tento tanec vzniká ve chvíli, kdy osobní

vzdálenost každého člověka je jinak veliká a z toho důvodu se komunikující oddalují či naopak přibližují jeden druhému a to až do chvíle, kdy najdou optimální vzdálenost pro všechny.

3. Společenská vzdálenost – je to vzdálenost od 120 do zhruba 370 centimetrů. Tato vzdálenost je vyhrazena pro cizí lidi. Je tedy určena například pro formální setkání. Jde o vzdálenost, která prakticky neumožňuje kontakt pomocí dotyků atd. Společenská vzdálenost je mimo jiné nazývána vzdálenosti sociální.
4. Veřejná vzdálenost – je to vzdálenost překračující 370 centimetrů a je určena především pro osoby promlouvající k většímu publiku. Veřejná vzdálenost je tedy často užívána politiky při různých projevech nebo umělci, při jejich vystoupeních atd. Horní limit této vzdálenosti se posouvá dle situace a

Je nutné podotknout, že velmi záleží na dané situaci, náladě a spoustě dalších aspektech, které mohou jednotlivé zóny proměňovat a to i během jedné komunikační akce. Například zpěvák na pódiu se nachází ve vzdálenosti veřejné. Během vystoupení se však rozhodne, že udělá radost divákům a jednoho z nich pozve k sobě na pódium a najednou se může vůči svému fanouškovi ocitnout v osobní až v intimní zóně, kdyby chtěl umělce fanoušek například obejmout.

Kdybychom zde měli uplatnit politickou komunikace, uvedeme příklad, kdy se politik nachází na mítinku během voleb. Zpočátku stojí na pódiu a hovoří ke svým voličům - v této chvíli se nachází ve vzdálenosti veřejné. Po nějaké době sestoupí z pódia dolů a prohodí se svými voliči pár slov, zapojí je do diskuze, nebo si s některým z nich dokonce podá ruku. Rázem se ocitá ve vzdálenosti společenské až osobní.

- Haptika:

Když hovoříme o haptice, mluvíme o vědě, která se zabývá bezprostředním kontaktem – taktilním kontaktem – dotykem. Haptika je tedy věda o dotecích a můžeme se setkat s mnoha druhy doteků. Patří sem například stisk ruky, pohlazení, poplácání po rameni, objetí, facka, polibek, kopy, údery atd. Haptika

patří mezi nejstarší typy komunikace je formována dlouhodobým společenským vývojem. „Heslin rozdělil doteky na několik skupin:

1. *Funkčně profesionální – doteky neosobní*
2. *Sociální – konvenční pozdrav*
3. *Přátelské – například poklepání na rameno*
4. *Milostné – pohlazení, objetí, polibek*
5. *Sexuální“*

(Žantovská, 2015 str. 44)

- Posturologie:

Posturologie je věda zkoumající tělesný postoj, polohu, napětí či držení těla. Vše vyjmenované v předchozí větě hraje při komunikaci velmi důležitou roli. Z polohy těla lze snadno vyčíst, zda to, co říkáme, našeho partnera vůbec zajímá či ne. Fyzickým postojem dáváme najevo, zda s řešeným problémem souhlasíme či nikoliv. Když hovoříme o postojích, je nutné zmínit, že v posturice rozlišujeme dva základní typy postojů – shodné (kongruentní) a neshodné (nekongruentní).

Shodný postoj zaujímají komunikanti ve chvíli, kdy oba stojí nebo oba sedí, znamená to, že se nachází ve stejné pozici a že se navzájem vnímají jako sobě rovni a jsou ochotni spolupracovat. K neshodnému postoji dochází ve chvíli, kdy jeden z partnerů stojí a druhý sedí, což znamená, že nejsou na stejné rovině a může tak být vyjádřen nesoulad komunikujících.

Další, co můžeme vyjádřit pomocí fyzického postoje, jsou naše emoce. Pro každého řečníka je nutné si uvědomit, jaký postoj zaujímá k řešené situaci, zda s ním souhlasí či nesouhlasí a dle toho upravit postoj fyzický.

- Kinezika:

Kinezika je věda zabývající se pohyby těla komunikujících. Nejdůležitější složkou kineziky je gestika. Gestika zkoumá především pohyby rukou, ale i nohou nebo hlavy. Naše řeč (to, co říkáme) musí být v souladu s našimi gesty. Naše gesta však musí být přiměřena i konkrétní situaci a obsahu sdělení. Pro gesta je samozřejmě důležitá i povaha člověka, tedy každý člověk gestikuluje jinak.

Například extrovertní typ člověka bude mít mnoho násobně vyšší aktivitu gestikulace, než člověk introvertní povahy. Někteří lidé mívají i svá specifická gesta. Existují gesta, která slova nahrazují, gesta, která slova doprovází či zastupují. Wilhelm Wundt byl německý filosof, psycholog a lékař, který rozdělil gesta na expresivní, imitační a pantomimická.

- Mimika:

Mimika se zabývá výrazy obličeje. Pomáhá nám především se sdělením našich vnitřních pocitů, ale mimo to dokážeme pomocí mimiky sdělit svůj souhlas či nesouhlas nebo ochotu či neochotu ke komunikaci jako takové. Čím výřečnější člověk je, tím výraznější má i mimiku.

Mimika hraje klíčovou roli při vyjadřování našich pocitů. Právě pomocí mimiky dáme nejlépe najevo radost, smutek, překvapení, zájem, znechucení, vztek a strach. Nejvýraznějším mimickým výrazem je úsměv, který často otevírá komunikační výměnu nebo ji naopak úspěšně zakončuje. Musíme si ovšem dát velký pozor, jakým způsobem se usmíváme, často totiž může úsměv působit jako výsměch.

Nezbytností emoční inteligence je správná volba a míra mimických signálů. Někdy se však snažíme naše mimické výrazy předstírat a to z toho důvodu, že si například myslíme, že náš projev tím bude lépe přijat. Není to však podmínkou. Předstírané emoce nebo předstíraná mimika je ve velkém množství případů velmi snadno čitelná a z toho důvodu můžeme místo kladných ohlasů sklidit spíš pořádný neúspěch.

Mezi předstírané mimické techniky patří například:

1. *„Přehnané zesílení projevu určitého pocitu“*
2. *„Přehnané oslabení projevu určitého pocitu“*
3. *„Nastolení co možná nejvíce neutrálního postoje k zamaskování projevu určitého pocitu“*
4. *„Nastolení výrazného projevu určitého pocitu, abychom zamaskovali jiný projev jiného pocitu“*

„Paul Eman (dle Žantovské, 2015, str. 49) je americký psycholog, který vyvinul teorii zkoumající emoční projevy v konkrétních zónách obličeje a ty z hlediska struktury obličeje rozdělil do třech oblastí:

1. *Oblast čela a obočí*
2. *Oblast očí a víček*
3. *Oblast dolní části obličeje – pusa, nos, tvář“*

- Pohledy:

Hovoříme-li o pohledech, máme na mysli takzvanou řeč očí. Řeč očí dokáže našemu partnerovi sdělit, jak se zrovna cítíme, jaké určité pocity chováme k partnerovi a jaký vztah k němu máme. Je to právě pohled, který nám pomáhá udržet s partnerem oční kontakt.

Řečníme-li ve skupině lidí, je to oční kontakt, který nám prozradí, na kterou osobu zrovna mluvíme a to právě díky tomu, že se na ni díváme. Pohledy nám tedy pomáhají k navázání, ale i udržení kontaktu. V začátcích vztahů mužů a žen hrají často pohledy svou klíčovou roli, například při flirtování, kdy se právě pohledem snažíme zaujmout. Pohledy zesilují míru našeho sdělení.

U pohledů bychom měli dbát na několik aspektů. Mezi tyto aspekty patří například nasměrování pohledu, možný odklon pohledu, četnost pohledů, délku trvání jednotlivých pohledů, úhel pootevřených víček, mrkací pohyby víček, tvar a pohyb obočí, velikost zornic. „*Pohledy můžeme rozdělit do několika skupin* (Žantovská, 2015 str. 50):

1. *Pohledy tázací*
2. *Pohled odvrácený*
3. *Pohled hodnotící*
4. *Pohled vmlouvavý*
5. *Pohled nepřítomný*
6. *Pohled těkající a mnoho a mnoho dalších.“*

- Vnější vzhled:

Zabýváme-li se tématem neverbální komunikace, nelze opomenout ani vnější vzhled, který je často opomíjen. Lidově se říká, že „šaty dělají člověka“. Ne každý toto tvrzení vnímá jako pravdivé, ale je všeobecně známo, že spousta lidí hodnotí člověka dle toho, jak je oblečen, učešán, upraven.

Spousta lidí v dnešní době si snaží budovat svou image, především z toho důvodu, že je to populární. Každý si časem formuje svůj styl oblékání a snaží se oblékat tak, aby působil dobře na okolí, ale zároveň se i dobře cítil, což je to

nejdůležitější a právě to, jak se cítíme, poté vypovídá na první pohled o naší osobnosti. Vnější vzhled zahrnuje fyzický vzhled jako takový, oblečení (to, co máme na sobě, často vypovídá o našem sociálním statutu), styl oblékání (vypovídá o charakteristice jedince), důležitý je make-up a účes, výběr doplňků, jakými jsou šperky, kabelka, obuv, je také velmi důležitý a v neposlední řadě musíme rozhodně zmínit volbu barev.

Všechny tyto druhy neverbální komunikace jsou pro komunikaci velmi důležité a nenahraditelné. Výběr těchto komunikačních prostředků musí každý řečník správně zvážit a dobře je použít, aby byly v souladu s komunikačním cílem.

1.5 Základní komunikační funkce

Je zcela nezbytné zmínit, že v procesu komunikace, záměrné či nezáměrné, jsou vždy plněny určité komunikační funkce, protože každé komunikační sdělení má svou funkci, díky které informaci předáváme.

Základem pro každého řečníka je si projev připravit tak, aby věděl, z jakého důvodu chce řečnit, stanoví si téma svého projevu, ale také se zamýšlí nad účelem své řeči a z toho důvodu by měl mít povědomí o tom, jaké funkce bude jeho sdělení mít. Je nutné vyzdvihnout ty dominantní.

Nyní si vyjmenujeme několik základních komunikačních funkcí.

- **Informační:** Pokud mluvíme o funkci informační, jedná se o funkci, kterou lze chápat jako základní funkci komunikace. Ve chvíli, kdy hovoříme o této funkci, hovoříme totiž o letité potřebě předávat informace druhým a získávat informace od druhých lidí. Informační funkce je poté dominantní především, když mluvíme o rétorických žánrech, kterými jsou například: přednáška, referát, sdělení a mnoho dalších nebo v situacích běžných jakými je seznamování nebo

běžný přátelský rozhovor. Důležité ale je, že informační funkce je zcela všudypřítomná.

- Instruktažní: Instruktažní funkce je taková funkce, která je jakýmsi rozvinutím funkce informační. V tomto případě nejde totiž pouze o předání nebo získání informace, ale o ovlivnění adresáta. Mimo ovlivnění adresáta má tato funkce navíc za úkol adresáta navádět k tomu, jak má informaci pochopit a jak s ní má dále pracovat
- Manipulační: Vzniká z instruktažní funkce a to ve chvíli, kdy je některý z faktů záměrně zamlčován. Cílem této funkce je ovlivnit příjemce. To, že jde o ovlivnění je však všemi možnými způsoby zastíráno. Pokud bychom zapátrali v historii, bývá tato funkce nejčastěji spojována s osobnostmi, které stály v čele propagandy, ať už komunistické či nacistické.
- Přesvědčovací: Přesvědčovací neboli apelativní funkce je taková, která má za úkol vyvolání očekávaného žádoucího jednání, postoje, motivovaného činu. Manipulační a přesvědčovací funkce jsou si svým způsobem podobné. Rozdíl mezi manipulační a přesvědčovací funkcí je ten, že manipulační funkce zastírá, že se jedná o přesvědčovací proces, oproti tomu přesvědčovací funkce skutečný cíl neskrývá. Při uplatňování této funkce je velmi důležitá argumentace a použití komunikačních technik. Ty by měly podpořit zvládnutí přesvědčovacích technik, abychom dosáhli svého cíle.
- Propagační (sebe propagační): Propagační funkce je takový způsob komunikace, který vychází z takových motivací ke komunikaci, kterými jsou například potřeba sebeuvědomění nebo existenciální potřeba. Způsobem svého komunikačního vystupování signalizujeme přijetí a osvojení si své komunikační role. Pokud mluvíme o propagační funkci komunikace, můžeme se setkat i se situací, kdy se správné ovládnutí propagační funkce stane naší náplní práce v rámci budování image společnosti, pro kterou pracujeme. Když zmíníme přímo funkci sebe propagační, může být motivem této funkce touha předvést se, upoutat pozornost okolí. Existují druhy komunikace, ve kterých je tato funkce doslova nutná a stala se integrovanou funkcí. Takovým druhem komunikace je komunikace reklamní.

- Zábavní: Zábavní funkce lidské komunikace je taková funkce, která vychází ze základních lidských potřeb. Mezi tyto potřeby patří chuť se zasmát, uvolnit se, pobavit nejen sebe, ale i druhé. Pokud mluvíme o politických a řečnických projevech obecně, není zde tato funkce dominantní, ale nutno podotknout, že humorem nikdy nikdo nic nezkažil.
- Kontaktní: Kontaktní funkce vychází z lidské potřeby sdružování. Pocit sounáležitosti byl pro lidi vždy velmi důležitý a tak tomu je bezpochyby i dnes. Nutno podotknout, že míra této funkce je u každého člověka velmi individuální. Záleží na osobní zóně každého člověka, přičemž osobní zóna je prostor kolem nás, do kterého nám nevdí vpustit jinou osobu. Ve chvíli, kdy je nám přítomnost člověka v naší osobní zóně nepříjemná bráníme se například pomocí zkřížených rukou, je naše osobní zóna narušena.
- Rituálová: Jedná se o společně sdílené významy a symboly, které vyrůstají z kulturních tradic.
- Estetická: Estetická funkce je dominantní především v rétorických projevech oslavného charakteru. Často je vnímána jako funkce zkoumající znak sám o sobě a jeho estetickou hodnotu.

1.6 Základní komunikační prostředky

Komunikační prostředky jsou souborem veškerých nástrojů, které nám slouží, či pomáhají k lepší komunikaci a každý řečník všech těchto nástrojů využívá během svého projevu. Základní komunikační prostředky se dělí, jak jsem již uvedla v kapitole 1.4.2 na tři skupiny:

1. Verbální – jedná se o takovou komunikaci, kdy používáme slova a řeč.
2. Neverbální – tedy mimoslovní komunikace (viz kapitola 1.4.2.3).
3. Paralingvistické – jedná se o projevy, které doprovázejí řeč. Patří sem hlasitost řeči, výška tónu řeči, rychlost řeči, objem řeči, plynulost řeči, intonace řeči

neboli melodie řeči, chyby v řeči, výslovnost, kvalita řeči, věcnost řeči, členění řeči, frázování řeči.

1.6.1 Řeč a jazyk

„Řeč v obecném slova smyslu můžeme vymezit jako označení lidského projevu, který představuje proces používání jazyka. Jestliže řečí označujeme jakoukoli soustavu znaků, ve které je zakódováno sdělení, o jazyku mluvíme jako o specifickém druhu lidské řeči, která představuje ucelený systém jazykových znaků a chápeme ho jako specifický nástroj lidské komunikace.“ (Žantovská, 2015 str. 27)

Z hlediska psychologie je dle Holmana řeč chápána jako: *„souhrn úkonů sloužících k dorozumívání mezi lidmi a umožňuje jejich praktický styk. Řečí na sebe lidé navzájem působí.“ (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 39)*

Hovoříme-li o počátcích lidské komunikace, museli bychom se vrátit na samý počátek civilizace, kdy komunikace sice nebyla zdaleka na takové úrovni, jako je dnes, ale už od pradávna se lidé museli dorozumět z mnoha důvodů a zpočátku především kvůli samotnému přežití. Lidská řeč se poté vyvíjela společně s kulturou.

Pro řeč i jazyk je odjakživa podstatná skutečnost, že se snažíme pojmenovat věci, které nás obklopují a ty následně vyjádřit. Každý lidský projev je veden za určitým účelem, je tvořen sebevyjádřením, navázáním kontaktu s adresátem, má svůj daný obsah sdělení i formu. Formou projevu je myšleno, zda se jedná o projev psaný či mluvený. (Měchurová, 2008 str. 19)

„Jazyk sám je dynamický, proměnlivý, lingvistický systém, jenž se vyvíjí v čase a bere na sebe řadu podob a forem.“ (Žantovská, 2015 str. 28)

Jazyk slouží především ke sdělení informace a je nástrojem pojmově logického myšlení. Základním stavebním kamenem každé řeči a každého jazyka je slovo. Zcela

nejdůležitější formou každého jazyka, je jeho spisovná forma. V dnešní době jsme však v situaci, kdy do spisovného jazyka čím dál více pronikají i jiné formy jazyka, mezi které patří nespisovná čeština, slang a v poslední době se čím dál více rozšiřují do jazyka vulgarismy. Největším problémem dnešní doby je však fakt, že vulgarismy se rozšiřují i do veřejných projevů a to i na místech, na kterých by tomu tak určitě být nemělo. Upřímně řečeno, shlédneme-li projevy našich politiků na různých zasedáních nebo v politických pořadech, můžeme s ostudou pouze konstatovat, že spousta dělníků umí jednat slušněji, než někteří naši politici.

Jazyk je chápán jako systém slovních znaků a jeho základem je slovo.

Nakonečný tvrdí: „*Jazyk jako systém slovních znaků je v podstatě systémem pojmů, které vyjadřují obsah vztahů mezi slovy a objekty, jež jsou těmito slovy označovány. Slova jako znaky pak vytvářejí znakový systém, který symbolizuje skutečný i pomyslný lidský svět. Slova jsou symboly objektů, jejich tříd, vlastností i vztahů mezi nimi.*“ (Nakonečný, 1999 str. 163).

Je důležité podotknout, že každé slovo lze zkoumat z hlediska emocionálního a lexikálního. Emocionální význam je jinak nazýván jako konotativní význam a lexikální jako denotativní význam. Obě tyto hlediska nám pomáhají k rozlišení smyslu slova. Právě díky emocím strany vysílací i přijímací není možné si vždy stoprocentně porozumět s druhou stranou, jelikož emoce jsou subjektivní. A právě z tohoto důvodu je důležité zkoumat slova v širším kontextu a to sice v kontextu celé věty. J. A. Austin chápal řeč jako řadu konkrétních promluv – mluvních aktů. Když člověk komunikuje s druhou osobou, vytváří tím totální mluvní akt, který lze analyzovat z hlediska obsahu sdělení a z hlediska působení na příjemce. (Jonák, 2000) Mimo to došel k třem typům řečových aktů a věty dle něj tvoříme:

1. V souladu s pravidly jazyka – jedná se o prosté oznámení skutečnosti
2. V souladu s naším záměrem – snažíme se druhého ovlivnit, ale i na popud někoho jiného
3. V souladu s efektem vyvolaným u adresáta – vzniká na popud nás samých

V tomto případě bychom měli posuzovat především záměr řečníka a nikoliv pravdivost jeho výpovědi.

Důležitou součástí každého projevu není pouhé podání informace, její konstatování, ale velkou součástí projevů tvoří otázky, kterých je hned několik typů. Mezi základní typy otázek patří:

1. Otázka otevřená
2. Otázka uzavřená

Otázka uzavřená je taková otázka, která nám nedává možnost rozsáhlejší odpovědi, ale stačí nám na ní pouze odpověď ano či ne. Oproti tomu otázka otevřená je taková otázka, která nám dává možnost rozvinout naši odpověď a vyjádřit se dostatečně k řešené situaci.

Dále existuje množství dalších otázek, které se nazývají dle toho jakou funkci plní v rozhovoru: (Žantovská, 2015 stránky 30-31)

1. Kontrolní otázka – jedná se o takový typ otázky, kterou použijeme ve chvíli, kdy se potřebujeme ujistit, že jsme správně pochopili, co nám bylo sděleno. Například: Pokud jsem vám správně porozuměl, pak si myslíte, že bude nejlepší, když tento zákon neschválíme?
2. Otázka pomáhající vytvářet zpětnou vazbu – jedná se o takový typ otázky, který má především v pozitivním smyslu rozvinout vztahy v komunikaci. Například: S čím vám mohu pomoci? Mohu pro vás něco udělat? Atd.
3. Sugestivní otázka – jedná se o typ otázky, který má dopředu ovlivnit odpověď partnera, kterým otázku pokládáme. Například: Přeci si nepřejeme, aby nás naši voliči opouštěli? Přeci si nepřejete, aby volili opozici?
4. Alternativní otázka – jedná se o takový typ otázky, kdy jsou nám přímo v otázce dány dvě varianty a my musíme odpovědět tím, že si vybereme jednu z nich. Například: Pojedeme tam dnes nebo zítra?
5. Motivační otázka – jedná se o takový typ otázky, který v pozitivním smyslu motivuje našeho komunikačního partnera. Například: Co byste navrhl jako úspěšný pracovník naší firmy?
6. Otázka pomáhající k rozšíření informace – jedná se o otázku, kterou klademe ve chvíli, kdy se dozvíme informaci a potřebujeme ji rozšířit. Například: Nevadí vám být často v práci i o víkendech? Tato práce to vyžaduje.

7. Rétorická otázka nebo otázka řečnická – jedná se o typ otázky, kdy vyřkneme otázku, ale zároveň na ni i odpovíme. Otázka i odpověď na ni jsou zpravidla koncipovány tak, aby partnera komunikační výměny vtáhly do řešené problematiky. Například: Říkáte si, proč bychom měli schválit tento zákon? Protože to bude mít řadu výhod pro všechny.
8. Protioptázka – jedná se o takový typ otázky, kdy na otázku odpovídáme otázkou = protioptázka. Jde o řečnický trik, nejčastěji ve chvíli, kdy se chceme vyhnout odpovědi, bránit se nebo dokonce dostat dominantního postavení nad partnerem. Například: Četl jste vůbec tento dokument? - A vy jste ho četl?

Pokud bychom se zamysleli nad tím, zda je prvotní jazyk vytvářející jakýsi obraz skutečnosti nebo skutečnost, kterou zobrazuje náš jazyk, jasnou odpověď bychom nikdy nedostali, protože jazyk skutečnost vytváří, ale i zobrazuje.

Díky naší mluvě jsou kolem nás vytvářeny tisíce různých světů a to nejen díky rodným jazykům, které se od sebe navzájem odlišují, ale i díky našim koníčkům nebo naší práci. Například barmani často používají obraty, kterým spousta lidí nerozumí, protože se této práci nikdy nevěnovali. Technici mají oproti tomu zase svůj specifický způsob vyjadřování. Dalším podstatným faktem je i to, že někteří řečníci se snaží k lidem mluvit schválně tak, aby jim posluchači nerozuměli, jiní zase tak, aby obsah sdělení pochopil úplně každý. Například v reklamním průmyslu se setkáváme se situací, kdy porozumíme všemu a to především proto, že je reklama vytvářena pro široké spektrum veřejnosti a je ve vlastním zájmu firem, aby obsahu sdělení porozuměl každý a produkt se tak setkal s pozitivními ohlasy v podobě co nejvyššího prodeje. Oproti tomu například naši politici mluví často tak složitě a používají výrazy, kterým rozumí pouze znalci z oboru a nikoliv lidé, kteří do politiky nikdy nevstoupili. Je to z toho důvodu, že se posluchače snaží často klamat. Tímto vznikají mezi lidmi často jazykové bariéry a to nemusí být ani jiné národnosti, aby si nerozuměli.

Když chceme analyzovat jazyk, musíme se soustředit na samotnou produkci jazyka, ale i na jeho chápání. Důležitý je tedy proces kódování, ale i dekódování. Obě tyto fáze procesu totiž podléhají řadě faktorů. Nejdůležitější z těchto faktorů je fyziologie a aktuální psychické rozpoložení účastníků komunikační výměny. Zkušený mluvčí dokáže velmi dobře pracovat s jazykovými prostředky, ale ty dokáže zároveň

velmi dobře prokládat neverbálními signály a projevy. Každý řečník má svůj specifický styl komunikace a volba jeho slov, gest i ostatních projevů závisí na tom, jak chce být vnímán. Proces mluvení je tedy velmi složitý proces, ve kterém na sebe navzájem navazují jednotlivé jeho prostředky, které musí být dobře seskupeny, aby komunikační výměna proběhla bez problémů.

1.6.2 Hlas a jeho základní vlastnosti

Hlas je velmi nezbytný pro verbální komunikaci. Jeho nepostradatelnými prvky jsou hlasivky, hrtan a rezonanční dutiny, které při mluvení spolupracují s prací dechového ústrojí. *„Hlas se tvoří v hrtanu na základě rozkmitání v něm uložených párových hlasivek proudem výdechového vzduchu, který proudí trojúhelníkovou hlasovou štěrbinou. Procesem přiblížování a oddalování hlasivek a přenastavováním hlasové štěrbiny se vytváří periodické vlnění vzdušného sloupce, které se šíří jako zvukové vlny. Vytvořený hlasivkový tón pak prochází nadhrtanovými rezonančními dutinami, a získává tak svoji požadovanou výšku, sílu a charakteristickou barvu.“* (Žantovská, 2015 str. 34)

Základní vlastnosti našeho hlasu vyplývají z naší anatomické skladby, která je dána geny, ale na druhé straně jsou tyto vlastnosti postupem času formovány během života a to sice výchovou, zkušenostmi a prostředím, ve kterém žijeme. Naš hlasový projev má několik základních parametrů. Tyto parametry se snažíme ovlivňovat pomocí tréninkových technik. Mezi základní parametry hlasového projevu patří:

1. Výška hlasu – závisí na počtu hlasových kmitů a síle dechového proudu. Čím víc jsou hlasivky napnuté, tím vyšší je tón hlasu.
2. Síla hlasu – závisí na stupni rozkmitu hlasivek a na uspořádání rezonančních prostor
3. Barva hlasu – je zcela individuální, závisí na věku, psychickém rozpoložení atd.

Důležitý pro každého řečníka je hlasový trénink, který je velmi důležitý v případě, že chceme svůj hlas plně ovládat. Důležité jsou dechové techniky, cvičení síly hlasu a vědomé užívání rezonančních prostor. Dle Buchtové jsou důležité i zásady jakési hlasové hygieny (Buchtová, 2006 str. 28):

- Před projevem je důležité se rozmluvit, rozcvičit pomocí dechových a hlasových cviků.
- Důležité je neřečnit v nepříznivém prostředí, které našemu hlasu škodí. Špatným prostředím je myšleno prostředí zakouřené, prašné, místa s velkou vlhkostí či místa extrémně suchá nebo místa s velkými teplotními rozdíly.
- Dráždí-li nás něco během projevu a nutí nás kašlat, je lepší raději několikrát polknout, než si odkašlat. Ve chvíli odkašlání se sliznice překrvuje a tudíž dráždí.
- Důležitý je pravidelný přísun tekutin. Nejsou však vhodné ledové ani horké nápoje.
- Důležité je i zvažovat pečlivě sílu hlasu, neměli bychom křičet a ve chvíli hlasové dispozice bychom neměli ani šeptat, ale soustředit se na artikulaci.
- Když jsme nemocní, šetříme svůj hlas, nenamáháme ho a dbáme na rady lékaře.
- Hlas bychom měli pravidelně cvičit, ale vždy ve chvílích, kdy jsme odpočatí a ne do hlasové únavy.

Dochází-li k přepínání našeho hlasu a nevěnujeme dostatečný prostor pro jeho regeneraci, mohou se projevit funkční poruchy, které jsou způsobeny jeho přemáháním. Vedle takových poruch však existují i poruchy plynoucí z naší psychiky. Mezi tyto poruchy patří:

- *„Fonasthenie – úzkostná hlasová neuróza*
- *Koktavost – projevuje se nadměrným opakováním slabik a problémy s vyslovením začátků slov*
- *Breptavost – představuje překotnou řeč, kdy se často přeřikáváme a někdy nevědomě vynecháváme slabiky, či dokonce celá slova.*

Na odstranění těchto poruch však nestačí základní mluvní techniky, ale je třeba odborná péče v ordinacích lékařů, psychologů a logopedů.“

2 OSOBNOST ŘEČNÍKA NEBOLI RÉTORA

„Slovo rétor je řeckého původu a ve starověkém Řecku znamenalo původně veřejného činitele, státníka, kterým se mohl stát jen ten, kdo dovedl k lidu působivě promluvit. Teprve později slovo rétor označovalo řečníka a učitele řeckého umění.“ (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 5)

Projev každého řečníka se vždy odehrává v reálném čase a v reálném kontextu, roli zde hraje řečnickovo samotné sdělení, ale i jeho vzhled, jeho psychické rozpoložení a spousta dalších podstatných aspektů. V této kapitole se tedy seznámíme s osobností řečníka, seznámíme se s typologií řečníků, s celkovým dojmem řečníka nebo s tvorbou image, kterou si každý řečník vytváří.

2.1 Řečníkův celkový dojem

Jak jsem již zmínila v úvodu této kapitoly, každý projev se odehrává v reálném čase a kontextu. Ať se jedná o jakýkoliv typ proslovu, je důležité, že každý řečník se snaží zaujmout svou pozornost. Důležitá není pouze jeho samotná řeč, ale i jeho gesta, mimika, zkratka a jednoduše u každého řečníka sledujeme i jeho způsob neverbální komunikace. Neméně podstatným aspektem každého řečníka je i jeho celkový dojem, který tvoří mimo mluvy i vzhled (to, jak je řečník upravený, oblečený atd.) Důležité je i jak se řečník v danou chvíli cítí a to nejen po psychické stránce, ale i fakt, zda není například indisponován atd. *„Řečnickovo vystoupení se nikdy neodehrává ve vzduchoprázdnu, probíhá v prostředí reálného kontextu, který nikdy není prázdný a zahrnuje jako důležitou proměnnou i okamžitý vnitřní kontext samotného řečníka, včetně jeho pulzujících osobnostních proměnných.“* (Žantovská, 2015 str. 246) Vnitřní kontext řečníka je tedy jakýsi soubor všech podnětů z minulosti i přítomnosti, který nás

informuje o světě. Veškerý dojem řečníka je tedy formován signály zvenčí, ale i jeho vlastními signály.

Nejdůležitější pro dobrý dojem řečníka je nejprve uklidnit své vlastní myšlenky a nenechat se před vystoupením nebo během vystoupení ničím rozrušit. Důležitou roli hraje psychika a psychická pohoda především. Již jednou bylo řečeno, že mimo okolních vlivů jsme velmi ovlivněni námi samotnými. Velmi záleží na rysech naší povahy, ne na okolí, ale na tom jací jsme my sami. Jsou to totiž právě povahové rysy, které tak výrazně ovlivňují naše vystupování. Velmi záleží na tom, zda jsme introverti či extroverti, klidní nebo cholericí, energičtí nebo líní. Zpravidla člověk extrovertní, energický, ale přitom klidné mysli předvede lepší projev, než člověk extrovertní, cholericí nebo líný. Člověk introvertní povahy je často stydlivý, plachý a bojí se veřejně vystupovat, oproti němu člověk energický a extrovertní se rád předvádí, jeho projevy mají život, spád, umí používat gesta a mimiku, jejich mluva je zpravidla živější a rychlejší, a jejich projevy je radost poslouchat.

Ostatně řečníka dělili dle jeho povahových rysů už antičtí filosofové. Konkrétně Hippokrates rozdělil typy řečníků dle jejich povahy a toto rozdělení přetrvalo dodnes. Jedná se o rozdělení na choleryky, sangviniky, melancholiky a flegmatiky.

V případě každého projevu je velmi důležité mít slovní projev zcela v souladu s neverbálními signály, jelikož bohužel žijeme v době, kdy spousta lidí ani nedá prostor tomu, co chceme říci, ale hodnotí nás na první pohled, například dle toho, jak vypadáme. Před každým řečnickým vystoupením je důležité si uvědomit, jak vnímáme sami sebe, jak si věříme a jak si vážíme sami sebe. Odpověď na tyto otázky je, dalo by se říci, začátek úspěchu každého řečnického projevu. Od těchto otázek se totiž odvíjí i otázky další, mezi které patří, jak nás vnímají druzí, jak nám věří a jak si nás váží. V roli řečníka je totiž velmi důležité si uvědomit, že ve chvíli, kdy si zdravě věříme, jsme sebevědomí, ale ne nafoukaní, působíme automaticky na naše okolí vyrovnaně a především na ně působíme tak, že svému projevu zcela důvěřujeme, že víme, o čem mluvíme a tím pádem budíme mnohem větší důvěru vůči našim posluchačům a setkáváme se s úspěchem.

Není to ale pouze naše sebedůvěra a míra připravenosti projevu, co ovlivňuje úspěšnost projevu. Na publikum působí i prostředí, ve kterém je projev přednášen. Velmi důležitým aspektem pro každého řečníka je i jeho pověst a samozřejmě i vnímání jedinců. Každý posluchač projevu totiž jaksi projektuje do každého projevu sám sebe a na základě svých zážitků či zkušeností mu přijdou podstatné jiné informace, než jinému posluchači.

Celkový dojem každého řečníka se ustanovuje na základě dvou proudů (Vybíral, 2005 str. 46):

1. Haló efekt – tento efekt je brán jako první dojem. Délka prvního dojmu se pohybuje mezi 30 vteřinami až třemi minutami a podstatná je především první minuta. Nutno podotknout, že první dojem nemůžeme nikdy udělat víckrát. Proto bychom se měli chovat co nejpřirozeněji.
2. Ustálené soudy – ustálené soudy jsou brány jako něco, co vnímáme stereotypně například dle řečnickovy národnosti, profesního nebo sociálního zařazení, to zda naplňuje naše představy již od pohledu či ne.

2.2 Tvorba image

Každý řečník si důkladně buduje svou image, která je velmi důležitá pro jeho úspěch. Jedná se o tvorbu jeho osobitého stylu, charakteristiky, jeho obrazu a dojmu, jak působí na okolí. V roli řečníka je důležité potlačovat naše záporné vlastnosti, tedy prvky chování, které nás oslabují a pěstovat naopak naše kladné vlastnosti, tedy prvky, které nás posilňují a zvýrazňují naše charisma. Z hlediska tvorby image mluvíme o několika typech image:

- Self-image – jedná se o takový typ image, kdy se sami hodnotíme, je to naše představa o nás samotných, obraz nás, který si budujeme v naší mysli

- Vnímaná image – vnímaná image je to, jakým způsobem působíme na své okolí, to jak nás vnímají druzí.
- Získaná image – jedná se o image, kterou získáme předem díky naší národnosti, pověsti, sociálnímu zařazení, profesi atd.
- Vyžadovaná image – vyžadovaná image vzniká ve chvíli, kdy se snažíme dodržovat normy chování, ať se jedná o psaná pravidla či morálku. Většinou se jedná o zásady typické pro určitý typ komunikace a řečník často vystupuje jako zástupce například politické strany, společnosti atd. (Špačková, 2003 str. 22)

Součástí budování image je pochopení sebe samých, vybudování svého osobitého stylu. Pokud bychom měli jmenovat významné řečníky z historie, kteří měli svůj osobitý styl a dokázali svými proslovy strhávat davy, rozhodně bychom neměli opomenout takové osobnosti, kterými byl například Hitler nebo Stalin. Výrazným rétorickým osobnostem bude věnována celá jedna z následujících kapitol, ve které se budeme věnovat výrazným rétorům a vývoji rétoriky od antiky až po současnost.

2.3 Typologie řečníků

Řečníky můžeme klasifikovat dle různých kritérií. Jedním z takových kritérií je kritérium, dle kterého je řečník hodnocen svými posluchači. Na základě tohoto dělení hovoříme například o těchto typech řečníků:

1. Řečník kompetentní – řečníci kompetentní jsou takoví řečníci, kteří jsou dokonale seznámeni s tématem, o kterém ve svém proslovu pojednávají.
2. Řečník vemlouvavý – jedná se o takový typ řečníka, který se snaží všemi možnými způsoby zalíbit publiku a vetřít se do jejich přízně.
3. Řečník kultivovaný – jedná se o takový typ řečníka, který bravurně zvládá jazykové prostředky a kultivovaně s nimi pracuje nejen během svého přednášeného projevu, ale i během jeho písemné přípravy.

4. Řečník frázista – pro tohoto řečníka je zcela typické časté ohraných frází či klišé.
5. Řečník demagog – jedná se o takový typ řečníka, který je pomocí všemožných manipulačních technik schopný zcela strhnout publikum na svou stranu. Zcela typickým příkladem demagoga byl například Adolf Hitler nebo Stalin, o kterých pojednává část z jedné z následujících kapitol. Slovo demagog znamenalo v minulosti, konkrétně v době antického Řecka „vůdce lidu“. Dnes je jím řečník, který překrucuje pravdu, slibuje nesplnitelné, zkresluje skutečnost, využívá neznalosti lidu ke svému vlastnímu úspěchu. Demagogie je tedy podvodný způsob získávání lidí k nekalým osobním nebo nepřátelským cílům. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 9) Každý úspěšný demagog začíná zprvu jako geniální řečník schopný díky svému sebejistému vystupování, agresivní a emotivní řečí, zcela strhnout zfanatizovaný dav.
6. Řečník sugestivní – pro něj typický je asertivní komunikační styl, „*dovede přesvědčit a získat posluchače na svou stranu, správně argumentuje a vyvozuje úsudky, vhodně využívá figur (ozdoby textu, jeho ozvláštnění textu, o jeho ozdobení) a tropů (jedná se o užití slova v přeneseném významu, patří sem například metafora, synekdocha, metonymie), dává najevo svou angažovanost, respektuje maximy kooperačního a zdvořilostního principu.*“ (Lotko, 2004 str. 166)

3 NÁLEŽITOSTI PROJEVU

Pro tvorbu úspěšného projevu je velmi důležité znát, co by měl obsahovat a jak by měla vypadat jeho forma. Správná forma a vhodně zvolený obsah projevu je začátek úspěchu každého dobrého řečníka. V následujících podkapitolách se tedy seznámíme s obsahem a formou mluveného projevu. Kapitola dále pojednává o tématu správné tvorby projevu z hlediska jeho působivosti a obsahuje spoustu užitečných rad a faktů podstatných pro jeho tvorbu.

3.1 Obsah a forma mluvených projevů

Ve chvíli kdy si odpovídáme na otázku „co řeknu?“, hovoříme o obsahu projevu, oproti tomu když odpovídáme na otázku „jak to řeknu?“, hovoříme o formě projevu. Pro formu projevu jsou tedy důležité jazykové prostředky, slohové prostředky i slohové útvary, použití jednotlivých slov, ale i zvuková podoba. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 10) Zvukovou podobou projevu myslíme důraz kladený na jednotlivá slova či myšlenky, výška hlasu, tón hlasu, frázování řeči, členění na mluvní celky s přestávkami a mnoho dalších důležitých aspektů.

Řečník by neměl nikdy zapomínat ani na to, jakým způsobem při svém projevu vystupuje, jak se chová, jak stojí, jakým způsobem používá gestiku, jak se tváří, jak se dívá a samozřejmě nelze opomenout ani to, jakým způsobem je upraven (líčení, účes, oblečení). Toto všechno jsou důležité aspekty, které často opomíjí především řečníci, kteří své projevy čtou. Jejich projevy mají často velmi monotónní charakter, neužívají gest ani očního kontaktu, protože musí sledovat svůj text a v ruce drží své poznámky. Nemají tedy absolutně žádný kontakt s publikem, což je špatně. Ve chvíli, kdy řečník sleduje pouze psaný text svého projevu, nemůže sledovat reakce publika, neví, zda mu publikum rozumí a souhlasí s ním či naopak. Ve chvíli, kdy je projev čtený a nefunguje

jakási zpětná vazba mezi rétořem publikem, nedojde k účinnosti projevu. Je totiž dokázáno, že rétor, který udržuje oční kontakt s publikem a nechá ho vstoupit do svého projevu, je mnohem věrohodnější a jeho proslovy jsou mnohem účinnější.

I psaný projev se ale dá působivě naučit. Člověk musí získat jakýsi předstih očima. V praxi jde o to, že řečník přečte rychle dva až tři řádky, při čemž po jejich přečtení přestane sledovat text a pomalu přednáší a sleduje publikum. Ve chvíli, kdy má totiž řečník své poznámky po ruce a má se o co opřít, má jistotu, že na nic ze svého projevu nezapomene. Zároveň ale díky technice rychlého čtení dovede během svého projevu sledovat publikum, poskytovat mu oční kontakt a na své posluchače působí sebevědomě a přesvědčivě, jelikož se sám cítí sebejistý. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 11)

Své diváky musíme sledovat uvědoměle, každý z nich musí na svou kůži pocítit náš pohled, musíme sledovat výrazy posluchačů jako celku, ne se soustředit pouze na několik z nich. *„Některé projevy by se neměly číst, měly by se spíše přednášet. Přednes projevu je totiž poslední a rozhodující formou projevu. A forma spolu s obsahem projevu tvoří jeden nedílný dialektický celek. Obsah i forma na sebe navzájem působí, navzájem se podmiňují. Dobrý obsah se nemůže obejít bez dobré formy. A dobrá forma vyžaduje k účinnosti projevu i dobrý obsah.“* (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 10)
Z těchto důvodů se při přípravě projevu nesmí podcenit obsah, forma, ale ani přednes.

3.2 Příprava mluveného projevu

Při přípravě mluvených projevů jsou důležité tři metody, postupy, které se velmi osvědčily. Mezi tyto způsoby patří rozbor, neboli analýza, skladba, neboli syntéza a srovnání, jinak zvané komparace. Analýza je jakýsi rozbor obsahu i formy projevu. Syntéza je opětovné složení projevu a srovnáním se rozumí fáze, kdy pro svůj projev vybíráme to nejlepší a nejúčinnější. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 12) V této

podkapitole je vysvětlena příprava obsahu projevu, ale i příprava jeho formální stránky. Každý řečník chce, aby byl jeho projev úspěšný, aby vyvolával ohlasy a především, aby byl účinný, proto musí být výborně zpracovaný do posledních detailů.

3.2.1 Příprava obsahu projevu

Ve chvíli, kdy si rozmýšlíme a připravujeme obsah svého projevu, je základním stavebním kamenem každého projevu, odpovědět si na tyto otázky:

- Za prvé je důležité vědět, z jakého důvodu budeme hovořit, za jakým účelem, čeho chceme naším projevem dosáhnout a jaký je náš cíl.
- Za druhé je velmi důležité vědět, ke komu budeme hovořit – pokládáme si další a další otázky. Například: Známe své posluchače? Víme, jaké je jejich vzdělání a životní zkušenosti? Dokážeme proniknout do jejich myšlení? Víme, co je nejvíc zajímavá? Ve chvíli, kdy si dokážeme odpovědět na tyto otázky, nastává otázka další, a to sice, co musíme říci, abychom uspokojily své posluchače?
- Důležité je si zjistit, kde budeme hovořit, abychom byli seznámeni s prostředím – místní poměry, podmínky, možnosti, co o nich můžeme říci atd.
- Za čtvrté je velmi důležité vědět, kdy budeme hovořit – za jaké situace budeme hovořit (politická, hospodářská, mezinárodní)
- A za páté si musíme určit, jak dlouho budeme hovořit – je důležité vést projev tak dlouho, dokud toho je třeba. Často je však tento časový úsek zadán pořadatelem dané akce a je na řečníkovi, aby vyhověl jeho požadavku. Je třeba dbát na jasnost a stručnost projevu. Stručnost projevu však nesmí mít nikdy vliv na jeho srozumitelnost.

Na závěr, když máme odpovědi na veškeré naše otázky důležité k tvorbě projevu je nutno projev poskládat a uvědomit si, jaké informace jsou pro náš projev klíčové – nejpůsobivější a nejdůležitější. Již Jan Ámos Komenský řekl ve svém spise „Naučení a

zpráva o kazatelství“: „*Nutno vybrati, co mluviti se má, a co nemá, odvěsiti, a to, co přenášeti se má, v náležitý pořádek uvést.*“ (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 17)

Moderní rétorika rozeznává řeči didaktické, jinak řečeno naukové, soudní, slavnostní a politické. My si zmíníme právě řeči politické. U řečí politických může odpověď na otázku „proč budeme hovořit“ znít například takto:

- Abychom přesvědčili potenciální voliče o správnosti a společenské užitečnosti naší politiky

Další velmi důležitou součástí projevu poté tvoří odpověď na otázku „co musíme udělat k dosažení našich cílů“. Naše celá a věcná odpověď na tuto otázku poté tvoří první část obsahu. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 17)

3.2.2 Příprava formy projevu

Je důležité uvědomit si, že projev musí být přehledně, logicky, srozumitelně a působivě zpracován.

3.2.2.1 Přehlednost

Každý projev musí být pečlivě připraven podle osnovy. Je důležité vědět, co řekneme v úvodu, uprostřed i v samém závěru svého projevu. Velmi důležitý je úvod, který musí obsahovat oslovení posluchačů. V úvodu sdělíme, o čem budeme v proslovu pojednávat a proč o tom budeme mluvit. Střed projevu je klíčovou částí projevu, ve které sdělíme hlavní myšlenky, které chceme posluchačům sdělit. Důležitou roli hraje argumentace. V závěru opakujeme naše hlavní myšlenky a působíme znovu na rozum

i city posluchačů. Jde o to přijmout posluchače k rozhodnutí nebo jednání. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 18)

3.2.2.2 Logičnost projevu

Projev je logický ve chvíli, kdy je jasný, přesný, věcný a neodporujeme si v něm. Pakliže chceme, aby byl náš projev důsledný, musí být v souladu se čtyřmi zákony správného myšlení a formální logiky.

Zákon totožnosti je první ze zákonů důležitých pro to, aby byl projev logický. Pro tento zákon je podstatné nezaměňovat jednotlivé pojmy a myšlenky za jiné. Jde o dodržení jedné myšlenky po celou dobu projevu. Ve chvíli, kdy například politik navrhuje návrh zákona, jde předstoupit před své kolegy s konkrétní myšlenkou, kterou však nemůže měnit během projevu. Ztratil by tak na hodnověrnosti.

Dalším zákonem je zákon sporu, pro který platí, že v jednom projevu nemohu prezentovat myšlenky, které si navzájem odporují.

Třetím zákonem je zákon vyloučeného třetího. Tento zákon tvrdí, že ze dvou myšlenek, které se navzájem vylučují, může být pouze jedna pravdivá.

Zákon dostatečného zdůvodnění je zákon, který už ve svém samotném názvu říká, že je důležité, aby každá myšlenka, každé tvrzení byly dostatečně zdůvodněny. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 19)

3.2.2.3 Srozumitelnost projevu

Srozumitelnost projevu je vždy posuzována posluchači. Jde o to, aby nám rozuměli i ti posluchači, kteří nejsou až tolik zasvěceni do dané problematiky projevu.

Srozumitelnost projevu mohou podpořit vhodně použité didaktické zásady, mezi které patří (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 stránky 21-25):

1. Zásada názornosti: tuto zásadu lze uplatňovat v přirozené podobě, jinak řečeno in nature. Jde o to, že věc, o které hovoříme, můžeme dát posluchačům, aby si ji sami odzkoušeli. Jedná se o přímou, nezprostředkovanou formu. Další možností je in imagine, jinak řečeno v obraze. Jde o to, že danou věc či myšlenku můžeme prezentovat ve filmu, výkresu, na fotografii atd. Jedná se o zprostředkovanou a nepřímou formu.
2. Zásada uvědomělosti: Každý řečník by měl mluvit tak, aby zaujal každého diváka, aby ho sledovali se zaujetím a uvědoměle. Řečník musí mít se svými posluchači co nejužší styk, to znamená, že musí udržovat oční kontakt atd.
3. Zásada přiměřenosti: znamená, že řečník musí mluvit přiměřeně ke svým posluchačům. Řečník nesmí přecenit, ani podcenit schopnosti posluchačů. Ve chvíli, kdy je přeceňuje, dochází k situaci, že publikum řečníkovi nerozumí, oproti tomu, když podcení jejich schopnosti, přestane své diváky zajímat.
4. Zásada soustavnosti: je nutné dodržovat posloupnost textu, a to sice – začít od jednodušších poznatků a postupovat ke složitějším.
5. Zásada trvalosti: snažíme se o to, aby informace, které při projevu poskytujeme, zůstaly v paměti našich posluchačů trvale.
6. Zásada spojení praxe s teorií: ve chvíli, kdy hovoříme o této zásadě, je důležité být přirozenými a nenásilnými řečníky, neměli bychom mluvit ve zkratkách, protože tím snižujeme srozumitelnost projevu, nespisovná mluva do projevu také nepatří.

3.2.2.4 Působivost projevu

Projev může být působivý už jen díky tomu, že bude přehledný, logický a srozumitelný, ale každý řečník může působivost svého projevu ještě zvýšit například tím, že nebude používat při svém projevu pouze věty oznamovací, ale že své diváky do projevu i zapojí například pomocí otázek a oživí ho pomocí otázek řečnických. Ke zvýšení působivosti projevů pomáhá i mnoha stylizačních prostředků, mezi které patří například přirovnání, metafory (přirovnání na základě vnější podobnosti), hyperbola (nadsázka) a spousta dalších.

4 VÝVOJ POLITICKÉ RÉTORIKY A JEJÍ VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ

Tato kapitola představuje vývoj rétoriky zaměřený na politickou rétoriku, a to od antiky, která hrála ve vývoji politické komunikace obrovskou roli a položila základy politické komunikace vůbec, až po novodobé dějiny. V každé podkapitole nejsou opomenuty důležité rétorické osobnosti politické komunikace.

Slovo rétorika je odvozeno od slova rétor. Rétorikou rozumíme nauku o řečnickém umění, která vznikla v 5. století před naším letopočtem ve starověkém Řecku, „*Kdy se zaznamenávaly ty nejlepší řeči a z nich se vyvozovala obecná pravidla. Souhrn těchto pravidel vytvořil teorii, nauku o řečnickém umění. Teorie vznikala z praxe a zkušenosti.*“ (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 5)

Politická komunikace je bezesporu jeden z nejstarších typů komunikace. Vznikla ve starověkém Řecku a přetrvává dodnes. Každý den sledujeme na televizních obrazovkách politiky, jak řeční ohledně návrhů nových zákonů, jak promlouvají k občanům a v době voleb nám slibují nemožné, ale jsou to právě politici, kteří mají na starosti náš stát a účastní se jednání s ostatními zeměmi a právě to je jeden z důvodů, proč je politická komunikace natolik důležitá.

4.1 Antická rétorika

Nejen, že v antickém Řecku vzniklo samotné slovo rétorika, ale zároveň zde vznikla i první učebnice rétoriky, kterou napsal Teisiás, což byl tehdejší žák učitele rétoriky Koraxe. Tato učebnice tehdy sloužila k přípravě řeči soudních. Veškerá rétorika během antiky vznikala díky potřebě rozšířit jazyk z kulturních důvodů. Dalším důvodem bylo pěstování krásy během mluvy, pěstování krásy jednotlivých slov a to

v prostředí antických divadel neboli amfiteátrů. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 stránky 5-6)

Na konci antiky je rétorika již tak rozšířená, že vzniká jako samostatný vědní obor. Vzhledem k tomu, že to byla právě antika, která nejvíce dopomohla obrovskému rozvoji rétoriky, je během této doby člověk nazýván jako člověk mluvící – latinsky – homo loquens.

Antika velmi vedla k rozšíření rétoriky i díky svému demokratickému uspořádání. V této době měl každý právo na svůj vlastní názor, vládla svoboda slova, každý občan měl právo hlasovat o věcech soudních, občanských, ale i politických. Nešlo jen o jakási „tiché hlasování“, ale každý člověk měla právo veřejně vystoupit a řečnit, každý mohl říci volně svou myšlenku za účelem získat na svou stranu co nejvíce posluchačů. Právě z tohoto důvodu se dostala rétorika do samého popředí. Je to věda, která od počátku zkoumala, nejen věcnou, ale i jazykovou, stylovou či formální stránku jazyka. Rétorika hrála klíčovou roli v řeckém vzdělání.

Slovo rétor totiž v době antiky neznamenovalo pouze mluvčí, ale mistr slova. (Žantovská, 2015 str. 85) Již antika byla dobou, kdy správné vyjadřování, schopnost kvalitně řečnit a získat si posluchače na svou stranu, byly nezbytné atributy každého státníka.

Aristoteles dělil rétoriku na tři základní druhy řeči, a to sice na soudní, poradní a oslavné. Právě toto jeho pojetí bylo následně rozvinuto na mnoho podob a žánrů.

Již v době antiky bylo základem řečnictví umění přesvědčit a zapůsobit, strhnout publikum na svou stranu a to přetrvalo dodnes. Velmi důležitou součástí působivého projevu již v antice tvořila schopnost správné argumentace. Ve chvíli, kdy dovedeme správně argumentovat, lépe přivedeme publikum na svou stranu, působíme věrohodněji a především tak, že zcela rozumíme problematice, o které pojednáváme.

Jelikož je práce věnována právě politické komunikaci, jsou pro nás podstatné řeči poradní, které bychom v dnešní době pojmenovali právě řeči politickými. Řeči politické vznikly v Aténách a byly uplatňovány především na sněmech. Na sněmech se projednávalo, co je a není dobré pro obec. Mohl zde vystoupit každý svobodný občan.

Moc se na těchto sněmech a při vedení poradních řečí udržovala dvěma způsoby. Jedním z nich byla perfektní argumentace, správný výběr slov a natolik působivé umění promlouvat k ostatním, že řečníci dovedli zcela strhnout dav na svou stranu. Druhým způsobem bylo zcela potupit svého protivníka. (Žantovská, 2015 str. 87)

V době antiky přišel slavný Hippokrates s myšlenkou, že pro každého řečníka je důležité jaký se v něm ukrývá temperament. Dle něj temperament každého z nás závisí na koncentraci vnitřních šťáv, za které pokládá krev, žluč, černou žluč a hlen. Dle tohoto dělení rozdělil lidstvo na sangviniky, choleryky, melancholiky a flegmatiky. Je samozřejmé, že jednotlivé typy temperamentu se velmi projevují na jednotlivých projevech řečníků. Hippokrates spojoval temperament choleryka právě s demagogií (viz kapitola 2.3 – typologie řečníků). (Kohout, 1998 str. 19)

K mnoha citovaným projevům z doby antiky patří například Demosthenovy filipiky, což byly útočné a bojovné projevy proti tehdejšímu panovníkovi Filipovi II. Makedonském. Tyto řeči proti králi začaly být vedeny z důvodu strachu o Atény, jelikož Filip ohrožoval jejich samostatnost. Demosthena proslavily především dvě jeho řeči, díky kterým je dodnes považován za jednoho z největších řečníků politické komunikace. Mezi tyto jeho řeči patří *O záležitostech Chersonkých*, *O věnci* a především jeho řeč *O míru*. Pro Demosthena byl zcela typický jeho styl projevů. Jeho proslovy byly úderné, výborně srozumitelné, jasně formulované a silně citově zabarvené. Metafory, přirovnání a řečnické otázky byly zcela typické pro úspěšnost jeho řečí. Demosthenes proslul i díky svému výroku, ve kterém tvrdí: „*básníkem se člověk rodí, řečníkem se člověk stává.*“ Demosthenes byl živým důkazem svého výroku, jelikož špatně mluvil, jeho hlas byl tichý, měl potíže s dechem, tik a špatně vyslovoval. Vše ale odstranil ustavičným cvičením. (Žantovská, 2015 str. 88)

Důležitou součástí antické rétoriky byli sofisté, což byli učitelé rétoriky. Sofista se doslova překládá jako učitel moudrosti. Sofisté slibovali svým žákům, že je za peněžitou odměnu naučí správně řečnit tak, aby se dokázali prosadit v osobním, ale i soukromém životě a že je naučí i politické zdatnosti. Sofisté tvrdili, že pravda je relativní a že neexistuje objektivní pravdy. Pravdou je dle nich to, co se jeví jako pravdivé jedinci, což znamená, že pravda je dle jejich názoru vlastně individuální. (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 stránky 8-9)

Velmi významným rétořem a filosofem antiky byl Aristotelés, který se o rétorice vyjádřil tak, že „*je to praktické užití logiky ve službách politiky.*“ (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 7)

Ke změnám ohledně rétoriky dochází v období římského císařství, kdy se změny týkají především oblasti projevů mluvených. Vzhledem k vládě autokracie, kterou se rozumí vláda jednotlivce, došlo k výraznému oslabení přesvědčovací funkce mluvených projevů. Přední roli zaujímal estetika a stylistika. Do pozadí ustupují řeči soudní a především politické, a do popředí se naopak posouvají řeči oslavné, děkonné a chvalo zpěvy. (Žantovská, 2015 str. 111)

4.1.1 Cicero jako řečnický vzor

Jako příklad významného rétora z antických dob uvádíme Marcuse Tulliusa Cicera, a to z toho důvodu, že je vnímán jako jedním z nejdůležitějších a nejvýraznějších řečnických osobností všech dob. Jeho dochovaná díla nemají obdoby a proslul svým osobitým a neotřelým stylem mluvy, stejně jako tím, že v každém svém projevu se snažil alespoň okrajově zmínit důležitost výchovy. Ve zkratce se Cicero snažil dosahovat rozvoje mravního kodexu a lidských schopností. Jako velmi důležité vědy, které je třeba rozvíjet a obohacovat považoval právo, řečnictví, ale i filosofii, o níž pojednávala řada jeho spisů.

Marcus Tullius Cicero pocházel z latinského Arpinu, kde se narodil 106 let před Kristem. Marcus pocházel z jezdeckého stavu, tedy z druhé příčky tehdejšího společenského žebříčku. Jeho otec chtěl, aby měl Marcus i jeho bratr odpovídající vzdělání a z toho důvodu zařídil, aby co nejdříve odcestovali na studia do Říma. V době, kdy Marcus odcestoval do Říma, v něm působili slavní řečníci Lucius Lisnius Crassus a Marcius Antonius. Těmto řečníkům později věnoval celé své dílo, které nazval *De oratore*, neboli o řečníkovi, protože právě tyto dva muži byli hlavními protagonisty Cicerova díla.

U Cicera se odjakživa pojily dvě snahy. Jednou z nich byla nevídaná inteligence dohromady s obrovským zájmem o filosofii, vzdělávání a rétoriku a na straně druhé to byla jeho obrovská touha dosažení svých, ne zrovna malých, cílů v oblasti politické a občanské. V oblasti svých politických cílů měl velký vzor a to sice vůdce strany populárů Gaiuse Mariuse. Tento významný politik pocházel ze stejného městečka jako Cicero. Později se i samotnému Cicerovi podařilo vyšplhat na samý vrchol politického žebříčku.

Počátkem 80 let Cicero sepsal svou prvotinu, která byla nástinem jeho rétorické učebnice *De inventione* (O vyhledávání látky). Toto jeho dílo zůstalo pouhým torzem, ale Cicero díky němu ukázal, kam se bude jeho tvorba nadále ubírat.

Postupem času začal Marcus budovat i svou kariéru profesní a to konkrétně jako obhájce. Z tohoto období vznikl spis o obhajobě Milona. Touto brilantní řečí Cicero obhajoval vraha svého soka, bohužel bez úspěchu. Ve svém mládí zvolil Cicero jako typický znak svých proslovů takzvaný asijský styl plný dramatických gest, jazykových přesmyček, síly hlasu, vzrušení, zdůraznění a citového vypětí. Ještě jako mladý odjel do Malé Asie, aby se přiučil něco z rétoriky. V Malé Asii strávil Cicero dva roky svého života a po svém návratu napsal: „*Tak jsem se vrátil po dvou letech zpět, nejen lépe vyškolen, ale skoro změněn, neboť nemírné napětí hlasu opadlo, řeč se jakoby vybouřila, plíce získaly pevnost a tělo zase svou sílu.*“ (Cicero, 2009 str. 8) Když se Cicero vrátil ze svých cest, začal se opět naplno věnovat své práci, a to sice práci obhájce.

Poté, co našel uplatnění v několika menších úřadech, se výborně rozjela i jeho politická kariéra poté, co začal zastávat sicilskou kvesturu. Jeho bezúhonnost, výborné řečnické schopnosti a výborná pověst, kterou si získal při vykonávání svého úřadu, mu dokonce vynesly obhajobu sicilského obyvatelstva proti Verrovi (příslušník bohaté římské aristokracie, který využil své moci pouze ke zbohatnutí). Cicero zde působil jako žalobce a svou úžasnou výmluvností a dokonale zvládnutými řečnickými schopnostmi docílil toho, že sám Verres nepočkal ani na ukončení sporu a odešel do vyhnanství. Cicero vnímal své vítězství o to výrazněji, když na straně opozice stál Quintus Hortensius – muž, který byl vnímán jako nejlepší řečník té doby, a právě z toho důvodu si ho Verres zaplatil.

Marcus Cicero v nejnižším možném věku k vykonávání úřadu dosáhl až na konsulát a jeho kariéra velmi rychle stoupala. Jeho jméno se čím dál více blýskalo na politickém žebříčku. Jeho politické přesvědčení je nejčastěji přirovnáváno ke konzervatismu, nikoliv však k nepružnému a zkostnatělému, ale otevřený reflexi k politickému pragmatismu.

Za svůj největší úspěch Cicero považoval potlačení Catilina spiknutí. Právě k tomuto jeho úspěchu se váží čtyři dochované proslovy, které byly předneseny v senátu. Tyto proslovy jsou naprostým příkladem jeho emoční naléhavosti a politického stylu:

„Jak dlouho ještě chceš zneužívat naši trpělivost, Catilino? Jak dlouho si s námi ještě budeš v tomhle svém pomnutí smyslů zahrávat? Kam až tě dožene tvá opovázlivost neznající zábran?“ (Žantovská, 2015 str. 107)

Zcela typická pro něj byla v jeho proslovech i jeho schopnost gradace emočního napětí, v čemž přímo exceloval. Dokázal natolik vhodně zvolit jazykové i řečnické prostředky, že jeho řeči neměly obdoby:

„Jaká je doba, jaké mravy! Senát o tom ví, konzul to vidí, a přesto tenhle člověk žije, a nejen že žije, ale dokonce ještě přichází do senátu, účastní se jednání o věcech týkajících se státu, označuje a pohledem určuje mezi námi ty, které dá zavraždit...“ (Žantovská, 2015 str. 107)

Jeho působení na konzulátu znamenalo nejspíš jeho vrchol politické kariéry. Během tohoto období však jeho hvězda začala i lehce skomírat. V roce 58 odešel dobrovolně do vyhnanství po tom, co jeho dřívější příznivce nechal Pulcher nechal vydat zákon přímo proti němu. Až v roce 57 se vrátil zpět do Říma kvůli svým přátelům. Po návratu do Říma se snažil pomoci k nastolení demokracie, ale uvědomil si, že jeho dobrovolný odchod mu uzavřel dveře do politického života a uchýlil se tedy k psaní knih.

V roce 55 napsal jedno ze svých mnoha mistrovských děl. *De oratore*, neboli o řečnickovi je spis, který pojednává o tom, jak má vypadat perfektní řečník. V díle *O věcech veřejných* je pro změnu jasně popsána Cicerova představa o ideálním státníkovi,

kniha *De legibus* neboli *O zákonech* byl doplňkem tohoto spisu. V letech 47-44 nejvíce zdokonalil svůj jazyk a latinu dovedl k dokonalosti. První z jeho literárních počínů byl dialog *Brutus*. Tento spis sám Cicero popsal jako „*historii římské výmluvnosti představenou v jejich představitelích*.“ (Cicero, 2009 str. 10)

Po rozvodu a smrti své dcery na něj dolehly i rodinné starosti. Únik od svých starostí hledal ve filosofii a v této pro něj smutné době napsal několik svých přímo uměleckých děl, mezi která patří například *Akademika*, *O mezích dobra a zla*, *O osudu*. Po smrti Caesara, který byl zavražděn, vstoupil naposledy na politickou scénu. Stal se vůdcem senátní opozice a se vší silou se postavil na obranu římské republiky, přestože věděl, že její dny jsou nadobro sečteny.

Zástupcem Caesara se stal mladý Gaius Octavianus, který ale nedokázal republiku řídit a na rady Cicera nedal. Cicero tedy opustil svou zemi a odešel do Řecka, kde agitoval agitačními filipikami (filipika – bojovná a úderná řeč, kterou zavedl Demosthenes, když vedl tři úderné řeči, proti makedonskému králi Filipu II.) proti Marku Antoniovi, kterého považoval za největší hrozbu republiky.

Ve chvíli, kdy byl uzavřený druhý triumvirát (komise tří mocných politických nebo vojenských vojevůdců), došlo k vypořádání s politickou opozicí a nepřizpůsobivými občany. Cicero se bohužel stal jednou z prvních obětí. Nedaleko přístupu Gaeta se dostal do rukou pochopů Marka Antonia a následně mu byla setnuta hlava a ruce, jako symboly řečnictví, které byly později vystaveny na řečišti na fóru, kde nejednou zazářil svými dokonale propracovanými projevy.

Život Cicera skončil tragicky, jelikož podcenil své protivníky. Nicméně nelze opomenout, že mluvíme-li o Cicerovi, hovoříme o nesmírně nadaném člověku s obrovským rétorickým talentem, vytrvalostí a odvahou, díky které se rval za věci, které byly téměř prohrané. Ve svém díle *O věcech veřejných* Cicero vycházel ze svých bohatých zkušeností, které snoubil s tradicemi. Ve svém díle cituje Aristotela, Platóna a mnoho dalších. Cicerovým významným vzorem se stal Platón, kterého Cicero nazýval Bohem filosofů.

4.2 Středověká rétorika

Hovoříme-li o politické komunikaci v období středověku, musíme pouze konstatovat, že v tomto období rozhodně k jejímu výraznému rozšíření nedocházelo. V období středověku totiž politická rétorika velmi zanikala a do popředí se dostala rétorika křesťanská. Hlavní snahou v období středověku bylo totiž sjednocení společenství křesťanů.

V období středověku docházelo ke členění společnosti na světskou a církevní. V tomto období nemohl existovat nesouhlas nebo sebemenší odchylka, která by byla v rozporu s vírou. Každý, kdo vystupoval proti víře nebo s vírou nesympatizoval, byl prohlášen za kacíře a upálen.

Středověká rétorika se soustředila na projev mluvený, ale především také psaný, jelikož veškeré četby probíhaly nahlas. V tomto období je pěstována vytříbenost projevu, jeho formální dokonalost, vyzdvihuje se styl a je potlačen obsah, přičemž je velký důraz kladen na Bibli.

Aurelius Augustinus rozdělil rétorické styly dle jejich vertikálního členění do tří skupin. První z těchto stylů je styl vysoký, který je obrazný, jeho přednes je velmi emotivní a hlavním cílem je vyburcovat posluchače k činu. Dalším stylem je styl střední, který má zaujmout, pobavit, pochválit nebo naopak urazit. Posledním z těchto stylů je styl nízký, který je klidný, umírněný, tlumený a jeho úkolem je poučit. Sám Augustinus měl zcela typický styl svých řečí. Velmi používal emocionální argumentaci, razantní příklady. V rétorice vidí praktický nástroj, který odkazuje zejména na formu, styl a vytříbenou estetiku. (Žantovská, 2015 str. 126)

Velkou roli během středověku hrála scholastika, což byla věda, která zkoumala vztah mezi rozumem a vírou. Základem je najít vztahy mezi jednotlivými pravdami, které jsou například tabuizované.

Ve středověku se setkáváme s třemi druhy rétoriky, do kterých se středověká rétorika postupem času rozpadla. Prvním z těchto tří druhů je rétorika kazatelská, která

zkoumá jednotlivé postupy a principy kazatelské činnosti. Dalším druhem je rétorika diktaminová, která se zabývá normotvorbou a vzory psaní listin a dopisů, nejen oficiálních, ale i soukromých. Poslední z druhů středověké rétoriky je poetriae, která se zabývá principy veršovaných psaní, jazykově stylizovaných písemností především dopaminového charakteru. (Žantovská, 2015 str. 121).

4.2.1 Kazatelská rétorika

Kazatelská rétorika zkoumá jednotlivé postupy kazatelské rétoriky, jak bylo již jednou zmíněno. Nejvyššího rozmachu dosáhla kazatelská rétorika za dob Karla IV. a to především po založení Karlovy Univerzity. (Žantovská, 2015 str. 127) Nejvýznamnější postavou tohoto období byl Jan Hus, což byl kazatel a reformátor, jehož mravní zásady a neústupnost od svého učení, se připomíná dodnes. Jako učitel a rektor pražské univerzity ovlivnil životy mnohých lidí. Jeho publikum bylo složeno ze všech vrstev tehdejší společnosti a také ze všech věkových kategorií a to především poté, co začal od roku 1402 kázat v kapli Betlémské. Jeho kázání probíhala v češtině, byla úderná, jasná, srozumitelná a velmi působivá po jazykové stránce, ale i z hlediska přednesu. Jeho proslovy obsahovaly řadu metafor, byly emočně stupňovány a Hus měl talent na angažované oslovení publika. Hovoříme-li o oslovení publika, uvedeme příklad, který pochází z jednoho z mnoha projevů z Kostnice: „...*také vás prosím, abyste se milovali, dobrým násilím tlačiti nedali a pravdy každému přáli...*“ (Jan Hus, Listy z Kostnice, 1415) (Tretera, 1999 stránky 288-289) Listy z Kostnice jsou jedny z nejkrásnějších a nejoblíbenějších Husových čtení.

Po odeznění husitského období se kazatelská rétorika vracela opět k náboženským tématům. V podstatě již doba husitská sebou nese prvky renesančního uvažování. Důležitá v tomto období byla rétorika jednoty bratrské, která v některých bodech navazovala na husitství a ovlivnila český společenský vývoj v náboženství, školství i politice.

4.2.2 Diktaminová rétorika

Diktaminová rétorika je jinak řečeno umění sestavovat listy a dopisy, a to nejen dopisu soukromého nebo oficiálního charakteru, ale obojí. Zkoumá písemnou podobu jednotlivých děl, zaměřuje se na praktické zaměření a užití, světská témata spojuje s právní, notářskou, ale zejména s politickou praxí a v neposlední řadě se zabývá rytmickými a zvukovými zákonitostmi přednášených textů. (Kraus, 1998 str. 81)

4.2.3 Poetrie

Poetrie je typ středověké rétoriky, který byl mimo jiné nazýván jako verš ve službách rétoriky. Tento proud se zaměřuje na správnou gramatiku rétoriky a snaží se, aby řeč byla stylisticky a literárně vytříbená a zároveň rytmická. Veškeré středověké texty byly totiž určené k hlasitému čtení a jejich podoba byla často veršovaná. Ve 13. století vznikala řada knih – učebnic rétoriky. Jednotlivé učebnice učily správné gramatice, stylizaci textu dle žánrů, poetizaci textu a mnoho dalších. Velmi důležité bylo básnické oživení textů například pomocí jinotajů, neboli alegorií, antitezí, neboli protikladů nebo například oxymóronů (například, když místo slova zemřel, řekneme, že nás navždy opustil). (Žantovská, 2015 str. 131)

4.3 Renesanční rétorika

Slovo renesance znamená v českém překladu znovuzrození, obnova. V tomto případě hovoříme o obnovení antiky. V období renesance doznívají středověké tradice a

středověké přesvědčení a učení o řečnictví. Renesance je historické období, které stojí proti středověké tvorbě projevu a to z hlediska formy i obsahové stránky.

V období renesance dochází k antropocentrismu. Antropocentrismus znamená, že člověk jakožto lidská bytost je vnímán jako střed vesmíru. Do popředí se derou lidské potřeby a názor samostatně myslících jedinců. Na rozdíl od středověku, kdy byla hlavní autoritou Bible a jí podobné texty, je hlavní autoritou rozum každého myslícího jedince. Renesanční rétorika je typická pro svou individualitu stylu, originalitu a neotřelý původ. Hlavními tématy jsou témata světská, která se stávají středem pozornosti. Myšlenkovým proudem renesance se stává humanismus, jehož předmětem je sám člověk, jeho potřeby, zájmy a cíle. Díky vynálezu knihtisku jsou ručně psané knihy nahrazovány knihami tištěnými.

Renesance se rozšířila do Evropy z italských městských republik. Renesanční rétorika nabízela na rozdíl od té středověké tvořivost, zdatnost, osobitost a výraznou osobitost textů. Pokud hovoříme o osobitosti textů během renesančního období, je důležité zmínit, že osobitost každého projevu či textu podporoval subjektivní úhel pohledu každého řečníka, každý mohl popustit uzdu své fantazii a zvolit si svůj vlastní individuální styl a zvolit takové prostředky, aby byl jazykově originální, užití vyhrocené argumentace jako prostředek hledání a poznání bylo také dovoleno a v neposlední řadě prostředky, které podporovaly zábavnost jednotlivých texty, byly ironie a sarkasmus. Na jazyk a rétoriku se v době renesance pohlíží jako na prostředek umožňující formování světa. (Žantovská, 2015 stránky 134-135)

4.4 Rétorika v období 17. - 19. století

Hovoříme-li o období mezi 17. a 19. stoletím, hovoříme o počátcích novověku. Pro toto období je zcela typický dynamický vývoj etap, někdy zcela protichůdných. Z tohoto důvodu se jedná o nestálou a nejednotnou epochu historie. V různých částech Evropy se střídají období odmítání a na druhé straně přijímání rétoriky. Období, která rétoriku odmítají, jsou často tak radikální, že chtějí její úplný zánik.

Důvody odmítání rétoriky jsou různé. Jedním z nich je neustále se měnící charakter odborného, vědeckého, soudního, ale i politického projevu. Racionální lidské poznání je chápáno jako neomezené. Dalším důvodem odmítání rétoriky je vynález knihtisku, díky němuž dochází k čím dál většímu posilování písemného projevu. (Kraus, 1998 stránky 10-11)

Francis Bacon (1561 – 1626) byl anglický vědec, filosof, historik a politik, který byl mimo jiné vynikajícím řečníkem. Mimo jiné je Bacon považován za zakladatele empirismu, což je směr, který za zdroj poznání pokládá pouze smyslové zkušenosti. Prosazuje jasnou mluvu, čistý výkladový styl, čistotu jazyka a důslednou argumentaci projevů. V oblasti politické rétoriky byl jeho styl velmi imaginativní, naléhavý a pracoval s množstvím jazykových nástrojů.

Další důležitou osobností tohoto období byl Thomas Hobbes (1588 – 1679). Hobbes „*chápe rétoriku jako prostředek politického boje o moc.*“ (Žantovská, 2015 str. 155) Rétoriku, která značí hrozbu pro stávající státní systém, označuje jako škodlivou a doporučuje „*potlačovat veškeré státní nebezpečné ideje zavedením absolutní cenzury.*“ (Žantovská, 2015 str. 155)

4.4.1 Klasicistní rétorika

V období 17. až 18. století se rétorika zaměřuje především na oblast jazykových prostředků, jazykového stylu a přednesu. Tyto aspekty rétoriky hrají v tomto období klíčovou roli a rétorika v tomto období se zaměřuje především na kultivovaný styl vyjadřování, stylistickou pohotovost a obratnost, vytríbený estetický vkus a především pak přiměřený přednes a vystupování celkově. Úlohou řečníka je poskytovat velké myšlenky a vzbuzovat u publika velké emocionální ohlasy. Pozornost je nově věnována i básnickým prostředkům, mezi které patří tropy a figury. Nejen, že je jim věnována pozornost, ale postupem času se dokonce mluví o jejich nenahraditelnosti a potřebě. Je to Francie, kde se rétorice dostává nejvyššího významu, ale mimo Francie se rétorika těší z pozornosti také ve Skotsku a potupně i v USA, kde je rétorice a především té politické, kladen velký důraz dodnes. (Žantovská, 2015 stránky 155-158)

4.4.2 Rétorika v období 19. století

Postavení rétoriky, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, se v první polovině 19. století ještě prohlubuje. Na školách rétorika patří k základním nosníkům vzdělanosti, formuje chování a má naučit vkusu a kultivovanému vyjadřování.

Mimo některých filosofů, kteří stáli proti rétorice (například Immanuel Kant, který rétoriku nazýval šalivým uměním) to byl samotný romantismus, který prosazoval objemný jazyk a odklon od zavedených norem rétoriky. (Žantovská, 2015 stránky 158-160)

4.4.3 Rétorika v Čechách v době národního obrození

Rétorika v českých zemích v období 19. století sloužila jako nástroj politického boje. Vývoj české rétoriky tak jde ruku v ruce se zápasem za formování obrozeného vědomí českého národa a českých národních hodnot. (Žantovská, 2015 str. 161)

Národní obrození probíhalo ve čtyřech fázích. První fáze byla spjata s 80. léty 18. století, tedy s reformní snahou osvícenství a její konec se datuje do doby napoleonských válek. Toto období je v českých zemích obrannou fází, kdy hraje největší roli snaha zrovnoprávnit český jazyk s ostatními jazyky, především s němčinou. V josefínských dobách totiž docházelo k těžkému poněmčování českých zemí a čeština se zcela vytrácela. Přetrvávala pouze na venkově, kde na ni venkovské obyvatelstvo nezaněvřelo.

Druhá fáze národního obrození se datuje na sklonek napoleonských válek a ukazuje evropské reakce na tyto události. Vedoucí osobností druhé fáze národního obrození byl Josef Jungmann. Společně s ním se na národním obrození podílel například Jan Evangelista Purkyně. Důležité pro tuto etapu bylo vydávání českých časopisů. Mluvíme-li o politické komunikaci, docházelo v tomto období k přednáškám politického charakteru, které byly vedeny v českém jazyce. Postupem času se dařilo znovu obnovovat češtinu v oblasti soukromého i společenského života.

Třetí fáze národního obrození se datuje od roku 1830 až do revolučního roku 1848. V tomto období je obnova českého jazyka téměř završena. Čeština se v tomto období vrací hlavně i do politického života. Naprostým vrcholem politického řečnictví se staly projevy na Slovanském sjezdu (trval od 2. Do 2. Června 1848 a jeho snahou bylo sjednotit všechny Slovany v rámci rakouské říše jako federace) v revolučním roce 1848. Hlavním protagonistou vyspělé politické rétoriky byl František Palacký.

V poslední fázi národního obrození byla zcela ukončena snaha o obnovení a oživení českého jazyka do všech oblastí českého života. (Žantovská, 2015 stránky 163-164)

4.4.4 Rétorika v českých zemích ve 2. polovině 19. století

Když zcela skončila doba národního obrození, do českých zemí se opět vrátil český jazyk a to do všech oblastí společenského života. Díky tomuto návratu českého jazyka došlo k prudkému rozšíření rétoriky ve všech směrech společenského, ale především politického života.

Osobní rozhovory, ale i stránky novin a časopisů najednou plnily textu diskutující o budoucnosti české společnosti.

Obrovský vzestup zaznamenala politická rétorika díky Slovanskému sjezdu, který se konal, jak bylo již jednou zmíněno v revolučním roce 1848. František Palacký byl hlavním protagonistou tohoto sněmu, ale mimo jiné byl také vůdčím představitelem národní liberální strany a členem Národního výboru. Pro projevy Palackého byla typická pragmatická, věcná a logická argumentace. Po skončení revoluce spousta rétorů opustila politický život a stáhla se do ústraní.

Od poloviny století dochází k dovršení snah národního obrození. V oblasti politické komunikace dochází k dovršení politického života, ustavují se politické strany a dochází k pronášení kvalitních projevů. Brzy však graduje další spor ohledně české národní orientace a na scénu nastupuje bojovná politická rétorika. Jedná se o spor mladočechů (prosazují vlastní politiku a bojují proti rozdělení českých zemí na dva samostatné celky) a staročechů (obhajují pasivní rezistenci). Nová témata přináší do politiky i vnik československé sociální demokracie. (Žantovská, 2015 stránky 167-169)

Výraznou osobností tohoto období se stal filosof a sociolog, kterého politika zlákala natolik, že se jí rozhodl věnovat naplno – osobnost bývalého prezidenta – Tomáše Garrigua Masaryka.

4.4.4.1 Významná osobnost Tomáše Garrigua Masaryka

Tomáš Garrigue Masaryk byl, jak bylo již jednou zmíněno, nejprve filosofem a sociologem. Později však vstoupil na politickou scénu. Díky němu došlo k zcela novému chápání reformních či demokratických principů. Byl člověkem, který zcela odmítal nacionalismus a toužil po dosažení evropského standardu v oblasti společenského i politického života.

Každý jeho projev byl ukázkou Masarykova řečnického stylu. Každý jeho projev byl vysoce angažovaný, obsahoval výkladový a vzdělávací charakter a důslednou, logickou a hlavně velmi přesvědčivou argumentaci. Etika a morálka pro něj byly velmi důležité, což se odráželo i v jeho projevech.

Masarykův projev byl vždy klidný, vyrovnaný, rozvláčný a velmi přesvědčivý. Přesto, že byl jeho projev klidný, dokázal se prosadit na poli politiky, protože neměl nikdy strach říct naplno své názory. Jeho způsob výkladu byl naprosto nezaměnitelný, dokázal velmi dobře pracovat s jazykovými prostředky. Jako výborný řečník byl schopen výrazného zjednodušení, jakožto zdůraznění podstatného, ale mimo jiné dovedl na své publikum i velmi výrazně apelovat:

„Dobrý řečník se posud dost obecně pokládá za dobrého politika, jestliže se výmluvnost a umění rétorické spojí více s demagogií než s politikou, nesmíme zapomínat, že demagogie je také politikou: když začíná demagogie, kdy přestává politika? ...Je dost spisů zabývajících se demagogií, ale autorové především příliš lpí na zděděných formách aristokratických a odsuzují zdravou lidovost, projevující se v politické agitaci a mluvě. Sám jsem musil překonat v sobě předsudky inteligence, zvyklého na akademické a divadelní povyšování.“ (T. G. Masaryk, *O řečnictví v politice*, dle Žantovské, 2015, str. 178).

4.5 Moderní rétorika

Dnešní rétorika je propojením vědy, dovedností, ale i umění. Zkoumá totiž analýzu textů a jednotlivých vystoupení, ale mimo to se zabývá i tím, jak jednotlivé projevy působí, jaký mají účinek. Pozornost je zaměřena především na to, jakým způsobem projev přednášíme, na jeho techniku, ale zároveň na řadu metod a cvičení, které nám pomáhají náš projev zlepšovat. Nezbytností každého správného projevu je však i umění mluvit. Jedná se o to, že ve chvíli, kdy chce řečník něčeho dosáhnout, musí být jeho projev doslova uměleckým dílem, aby dosáhl svých cílů. Důležité je sdělit racionální myšlenku, ale vložit do svého projevu i dostatečné množství přiměřených emocí.

Dnešní rétorika a její styl se vyznačují několika prvky, mezi které patří jazyková strohost, racionální argumentace, živost, obraznost a osobitý styl, adresnost, konkrétnost, přiměřená jednoduchost sdělení a srozumitelnost. (Žantovská, 2015 str. 177)

„Spolu s procesem demokratizace se rozvíjí i politická rétorika, oblast veřejného mínění se stává předmětem výzkumů, konstituují se a v návaznosti na společenský vývoj se dynamicky rozvíjí i takové obory jako teorie propagandy...“ (Žantovská, 2015 str. 179)

„Moderní rétorika je působivým nástrojem politiky, vzdělání a výchovy, účinným prostředkem v agitační, propagační, organizační a řídicí činnosti.“ (JUDr. Jaroslav Holman, 1986 str. 9)

Pro moderní politickou komunikaci je zcela typický úkaz takzvané profesionalizace. Profesionalizace znamená, že člověk zcela opustí dosavadní práci a začne se naplno věnovat politice. Významným rysem profesionalizace je najímání si dalších lidí, profesionálů, kteří budou tvořit politikovu pravou ruku. Dalším důležitým pojmem pro moderní rétoriku je pojem personalizace. Personalizace znamená utužování vztahů v politické sféře a to především uvnitř jednotlivých politických stran. Pojmy personalizace a profesionalizace ve svém spojení budují image politika. Pokud mluvíme

o image politika, musíme zdůraznit, že každý politik si svou image buduje logicky sám svým vystupováním, vyjadřováním, názory, vzhledem, přístupem k řešeným tématům. Dalším z pojmů důležitých pro současnou politickou rétoriku je narace. Pod pojmem narace rozumíme vyprávění nějaké příběhu. Díky naraci se politik snaží emocionálně zasáhnout své publikum a díky tomu docílit úspěšnosti svého projevu.

4.5.1 Rétorika moderních politiků

Jako představitele moderní rétoriky zmiňujeme Silvia Berlusconiho a Andreje Babiše. Obě tyto politické osobnosti mají totiž mnoho společného, přesto že Berlusconi na svou funkci premiéra rezignoval, z důvodu množství afér, přinesl do politiky zcela specifický styl politické komunikace, jelikož jeho projevy byly atypické.

4.5.1.1 Rétorika Silvia Berlusconiho

Berlusconi prosazoval velmi útočný styl v oblasti rétoriky, pomocí kterého urážel své politické protivníky – opozici. Velmi výrazný byl pro jeho osobnost tedy koncept antipolitiky.

Berlusconi hovořil násilným, ale přitom jednoduchým jazykem, který měl vést k vyburcování italské národa a k jeho zvolení. Používal krátké věty a minimum souvětí pro dosažení maximální gradace sdělení, ale zároveň pro jasnost sdělení. Ve svých projevech často pokládal řečnické otázky nebo otázky přímo k publiku, což vedlo k většímu zapojení voličů a jeho vyšší důvěryhodnosti. Ve svých projevech vůbec nepoužíval slovo „já“, ale vždy slovo „my“ a to z toho důvodu, aby ve svých voličích budil dojem, že se cítí být jedním z nich a že si jsou všichni rovni. Citově zbarvená

slova, pomocí kterých se chtěl také přiblížit svým voličům, se také stala velmi typickým atributem jeho řeči.

Berlusconi kladl ve svých proslovech velký důraz na zdravotní životní styl, který pokládal za velmi důležitý. Dále používal velké množství metafor především z prostředí fotbalu, jelikož byl jeho vášnivým fanouškem

„Vím, co nechci a společně s mnohými Italy, kteří mi dali svoji důvěru, vím také, co chci. A mám rozumnou naději, že se nám podaří naše přání realizovat ...”. (Silvio Berlusconi, 1994)

4.5.1.2 Rétorika Andreje Babiše

Hovoříme – li o stylu polické komunikace Andreje Babiše, je hodně podobná rétorice Silvia Berlusconiho, které se věnuje předchozí kapitola.

Andrej Babiš vstoupil do politiky a jako první kritizoval zvolení předchozí vlády. Je pro něj stejně jako pro Berlusconiho zcela typická kritická rétorika a velmi výrazné uplatnění antipolitiky. Velmi často kritizuje ve svých projevech korupci a volá po jejím odstranění.

Kampaň v roce 2011 byla velmi silně mířená právě proti opozici. Když už zmiňujeme kampaň z roku 2011, je velmi důležité zmínit, že celá tato kampaň byla velmi mířená na děti a jejich spokojený život do budoucna. O tom ostatně hovoří samotný slogan kampaně, který říká: *„Aby tu chtěly žít i naše děti.“* Babiš se tím opět přiblížil v podvědomí mnoha svých voličů a nutno podotknout, že jakmile se zmíní otázka dětí, většinou dojde k úspěchu. Děti jsou totiž budoucností našeho národa.

Díky svému chování a způsobu rétoriky se tváří jako jeden z občanů tohoto státu a tvrdí, že jsme si všichni rovni.

5 PROPAGANDA A JEJÍ DOPAD NA HISTORII

V novodobých dějinách se politická propaganda promítala do historického vývoje společnosti a utváření světových dějin. K výrazným mezníkům tématu propagandy patří fašistická propaganda a propaganda komunismu.

Tato kapitola pojednává o charakteristických rysech propagandy v jednotlivých dějinných obdobích a představuje hlavní protagonisty jednotlivých období.

Propaganda zasáhla značnou měrou do vývoje historických událostí a následného uspořádání světa po skončení 1. světové války. V meziválečném období se propaganda nesla především v duchu fašistického a nacistického hnutí. Především díky cílené propagandě došlo k rozmachu této politické doktríny a rozpoutání druhé světové války.

Verner vykládá propagandu takto: „*Propaganda je cílevědomé šíření odeologických podnětů informativní, regulativní a stimulativní povahy, jehož cílem je dosažení jednání ve shodě s šířenou ideologií.*“ (Verner, 2011 str. 17)

Existuje mnoho druhů propagandy. Mezi nejznámější dělení patří například dělení na propagandu politickou nebo komerční. Filozof Jacques Ellul rozdělil propagandu na tři typy a to sice na bílou, šedou a černou. Bílá propaganda je dle něj otevřená, podporu image státu, zdroje jsou jasně identifikovatelné, je objektivní. Šedá propaganda je už taková, kde jsou informace selektovány a vybírány, někdy dochází k vyhýbání se zveřejnění zdroje. A jako poslední typ uvádí černou propagandu, která je ze všech typů nejhorší a nejnebezpečnější. Snaží se zcela zničit a oslabit nepřítele všemi možnými prostředky, informační zdroj se neuvádí, obsahuje zcela typickou dezinformaci (záměrné potlačení skutečnosti) a lži. Zcela typickou ukázkou černé propagandy je propaganda nacistická. (Verner, 2011 str. 33)

Velmi známý je Goebbelsův citát propagandě, který pronesl na shromáždění NSDAP v Berlíně v roce 1928. Tehdy řekl: „*Propagandě není možné předepsat abecedu a není ji možné vyučovat. Propagandu buďto dělat umíme nebo neumíme.*“ (Josef Goebbels, 1928, převzato z : (Verner, 2011 str. 17))

V dnešní době mluvíme o vytváření image politika, hovoříme-li o politické komunikaci a politice obecně, ale v minulosti tomu bylo jinak. Pokud chtěl člověk získat nadvládu, musel působit přímo nadpozemsky. Z toho důvodu se například faraoni v Egyptě pokládali za bohy. Postupem času tato ideologie o božství panovníků také vymizela. Postupem času už nebyli žádní bohové na zemi, ale papež se stal jeho zástupcem.

Propaganda se postupem času vyvíjela a to nejprve od éry gest, přes éru řeči, později psaní až do současnosti, do éry médií.

5.1 Italská fašistická totalitní propaganda

Benito Mussolini byl hlavním představitelem italské fašistické propagandy, přesto, že v mládí zkoušel poezii a živil se jako novinář. Byl levicově zaměřen. Postupem času se zaměřil na otázky zabývající se Francouzskou revolucí. Stal se hlasatelem útočného ateismu. V sídelním městě biskupa se poté tyto spisy staly ideologickou zbraní proti katolíkům.

V průběhu první světové války byl vojákem, ze které ho však dostalo těžké zranění. V roce 1919 založil bojové svazky, které postupem času položili základy fašistické straně.

V říjnu 1922 stál v čele pochodu na Řím, kde vyhrožoval, že se mu podaří porazit vládu. V roce 1925 se stal diktátorem.

Byl milovníkem veřejných vystoupení, kterých využíval k prosazování své popularity. Jeho demagogické projevy byly velmi emočně prožívány, dbal na logiku a úroveň svých projevů a snažil se, aby byly koncipovány co nejvíce propagandisticky.

Uzavřel spojenečtví s Hitlerem a byl součástí válečných akcí, na kterých se podílel. Roku 1945 se pokusil uprchnout, ale byl zajat partyzány a zastřelen. (Verner, 2011 str. 37)

5.2 Německá nacistická totalitní propaganda

Po skončení 1. světové války se stala pro Německo klíčovou Versailleská smlouva. Němci měli zaplatit obrovské reparace, přišli o velkou část území i všechny kolonie, museli odzbrojit vojsko a nesměli vyrábět zbraně. Velkou roli v poválečném hospodářství hrála inflace. Velice se měnil kurz marky a z toho důvodu byly výplaty každý den. Kurz marky byl velmi strmý. V říjnu roku 1924 byla zavedena definitivní říšská marka.

Základní kámen mediální komunikace tvořil nacistický tisk. I pro malé děti byly vydávány čítanky s antisemitskou tematikou. Vycházely deníky, které kladly důraz na masovost, jednoduchost a stereotyp. Oficiální nacistický týdeník razil heslo: Německo v boji za pravdu. Na stranách se zase opakovalo heslo: Židé jsou naše neštěstí.

Situace v Německu byla tragická, což vedlo k posilování extrémních hnutí. V roce 1923 se Adolf Hitler, tehdejší předseda NSDAP, pokusil zrealizovat puč, ale neúspěšně.

V roce 1925 došlo k podepsání smlouvy garantující poválečné hranice Německa s Polskem, Francií a Československem. O rok později došlo ke vstoupení Německa do Společnosti národů. Toto členství Hitler odvolal v roce 1933.

Hitler byl v roce 1930, konkrétně 30. ledna byl jmenován říšským kancléřem. Tím ho jmenoval Hindenburg, což byl starý maršál z období 1. republiky a Hitler a jeho strana tak oslavovali předčasné vítězství. (Verner, 2011 str. 38) Tato událost se stala klíčovou pro čím dál větší popularitu Hitlera a tím pádem silicím nebezpečím pro Židy a komunisty, které chtěl Hitler především odstranit.

Nacisté slibovali německému národu všenárodní společenství, razili rasovou nadřazenost, zlepšovali nezaměstnanost, slibovali zničení politických stran, měly rozsáhlé plány zbrojení a svými plány o „zvětšení prostoru pro Němce“ se nijak netajili.

Období po volbách v roce 1933 se stalo počátkem zkázy židovského obyvatelstva. Nacisté vyhlášovali bojkot jejich obchodů. Rok 1935 se stal pro toto obyvatelstvo klíčovým. Židé byli na základě norimberských zákonů vydaných v roce 1935 vyčleněni z řad německého obyvatelstva a museli nosit šesticípou hvězdu s označením „jude.“ Nejhorší nocí pro Židy se stala křišťálová noc. Kdy byli nemilosrdně vražděni, jejich majetek pálen a rozkrádán.

Postupem času situace sílila. Byly zřízeny první koncentrační tábory pro Židy, páleny knihy.

Nacisté vsadili na primitivnost mas. Ve chvíli, kdy je člověk součástí davu, stává se mnohem lépe ovlivnitelným, než když vystupuje jako jednotlivec.

(Verner, 2011 stránky 32-34)

5.2.1 Adolf Hitler jako vůdce nacistů a geniální řečník

Přesto, že Adolf Hitler napáchal svým nacistickým jednáním mnohé škody, nelze mu odepřít, že byl geniální řečník. Jeho silné, úderné, emotivní a jasné projevy dokázaly strhnout obrovské masy. Byl mistrem propagandy i klamavé argumentace a díky svému řečnickému talentu slavil mnohé úspěchy. Byl to právě jeho řečnický talent, který mu dopomohl k vítězství NSDAP (Nacionálně socialistická dělnická strana) ve volbách v roce 1933 a následnému převzetí moci v Německu.

To, že byl Hitler geniálním řečníkem, ukazuje i fakt, že dokázal přednášet i deset projevů denně. Hitler se do přednášených emocí svých projevů zcela vžíval, sdělení svých informací doslova gradoval, jak mluvou, tak i zvýšením hlasu a výraznou gestikou. Své projevy velmi prožíval a byl přesvědčen, že vše, co říká, je skutečně

správné. Byl totiž zcela přesvědčen o své pravdě. Počátky jeho projevů byly velmi dramatické. Pro Hitlera bylo typické, že na počátcích svých projevů dlouho mlčel. Jeho argumentace nebyla nikdy přesná, argumentaci totiž zcela nahrazovaly emoce.

Každý z jeho projevů byl do detailu propracovaný a promyšlený, aby vyvolal co největší reakce a co největší úspěch. Hitler začínal své projevy především zdůrazňováním situacím, které národu hrozí, dále se snažil získat oblibu publika pomocí možných řešení a vyburcování davu k činům.

Adolf Hitler byl nejen geniální řečník, ale také dokázal vytěžit maximum z aktuální hospodářské situace. V době krize vsadil na národní pospolitost. Mezi jeho hlavní atributy, kterými se prezentoval, patřil respekt, řád, koncentrace moci a lidové oslavy. (Verner, 2011 str. 39)

5.2.2 Josef Goebbels jako mistr propagandy

Byl velkým pomocníkem a dalo by se říci, že pravou rukou Adolfa Hitlera. Právě Goebbels byl tvůrcem veškerých propagandistických sloganů a právě to byl jeden z důvodů, proč byl Hitlerem jmenován ministrem propagandy. Cílem propagandy v jeho očích bylo podřídit masy vládním cílům.

Jako hlavní prostředky propagandy si zvolil televizi, řečnické projevy, tisk a rozhlas. Židy nenáviděl odjakživa. Zpočátku byl novinářem. Přispíval do stranických novin, později vykonával funkci redaktora v čtrnáctideníku Nacionálně socialistické listy. V roce 1927, jako stranický vůdce, začal vydávat vlastní list, který se v překladu do českého jazyka jmenoval Útok. Od roku 1930 začal vycházet jako deník. Nejvyššího nákladu dosáhl v roce 1933, tedy v roce, kdy se nacisté dostali k moci.

Gobbels nepsal vždy stejným stylem, ale různě. Ve chvíli, kdy řešil nepříjemné otázky, nijak se o tématech nerozepisoval, byl strohý a držel se faktů. Oproti tomu, když slavil úspěch, přímo sršel metaforami. Od roku 1935 se veškeré německé tisky přísně

kontrolovaly. Ten, který nesouhlasil se stranickým systémem, mohl být kdykoliv zrušen. Uvědomoval si vliv médií a tak nechal instalovat na ulice ampliony, aby mohl kdykoliv promlouvat k německému obyvatelstvu.

V jeho projevech hrála obrovskou roli dezinformace, která se hrála velmi významnou roli při rozpoutání druhé světové války. Cílem bylo vytvořit záminku, díky které bude Německo moci napadnout Polsko. Skupina mužů se tedy převlékla za polské vojáky a přepadla německý vysílač v německém pohraničním městečku Gliwice.

Další událostí byl požár Říšského sněmu, z kterého byli okamžitě obviněni komunisté. Z toho důvodu došlo k zakázání komunistické strany.

Nepřímo ovlivňoval i veškeré produkční společnosti.

Goebbels byl geniálním řečníkem, jak již bylo jednou zmíněno a mistrem propagandy. Jeho slovní zásoba byla neuvěřitelně bohatá, jeho vyjadřovací schopnosti obdivuhodné. Svá vystoupení měl vždy pečlivě připravená, ale dokázal i brilantně improvizovat. Jeho projevy často obsahovaly vulgárnosti a hrubosti. Vždy přesně věděl, jak má zaujmout určitou skupinu publika. Vždy volil své proslovy tak, aby se co nejvíce přiblížil danému publiku. Jednou využíval množství bohatých přirovnání, jindy zvolil strohé vyjadřování.

(Verner, 2011 stránky 40-44)

5.3 Propaganda komunismu

V devadesátých letech 19. století začalo být prosazováno Leninovo vystupování, které bylo mířeno proti marxistům a ekonomistům. Jeho zájmem bylo spojit dělníky a rolníky. Lenin byl vyslán do vyhnanství, a když se vrátil, začal publikovat. Jeho listy Vpejrod a Proletarij připravovaly revoluce v roce 1905. Od roku 1905 a do roku 1917

byly hlavními nástroji propagandy jen knihy a letáky. Šíření proletářských idejí probíhalo na dělnických shromážděních.

9. listopadu roku 1917 Lenin podepsal takzvaný *Dekret o tisku*. Na prvním sjezdu sovětských žurnalistů bylo řečeno, že z novin je třeba udělat nástroj boje. Odpovědnost za vydání veškerých novin v Rusku převzala bolševická vláda, tiskárny byly zestátněny a začalo období totalitní bolševické žurnalistiky.

Byla zavedena agentura ROSTA, která kontrolovala veškeré informace mířící do zahraničí. V roce 1922 došlo k pravidelnému vysílání stanice *Vysílač Kominterny*. Jednalo se o prostředky masové informace a propagandy.

Lev Trockij se měl stát Leninovým nástupcem, jelikož především ke konci Leninova života měl velkou moc. Trockij vybuodoval Rudou armádu. Potlačil povstání námořníků. K moci se však začal dostávat Stalin, díky kterému Trockij zmeškal dokonce Leninův pohřeb, protože mu Stalin naschvál poslal telegram se špatným datem. Neúčastí na Leninově pohřbu se odsoudil k zániku a musel odejít ze strany. V roce 1929 byl vyhoštěn. V roce 1936 probíhaly politické procesy a odpůrci režimu byli nazýváni trockisty. Trockij byl ve své nepřítomnosti odsouzen k smrti.

(Verner, 2011 stránky 46-48)

5.3.1 Čechy v období komunismu

Moc komunistů u nás vzrostla především díky vítězství Rudé armády v průběhu druhé světové války. Ostatně i poválečně volby v roce 1946 ukázali, že lid je straně komunistů. Komunisté tehdy získali 40 procent hlasů. Tehdejším prezidentem republiky se stal Klement Gottwald.

Ministerským předsedou byl Zdeněk Ferlinger, která se snažil o to, abychom se nebránili podřízení komunistů. Tímto jeho rozhodnutím odešlo více, než čtvrt milionu Čechů a Slováků do zahraničí.

Socialistickým sdělovacím prostředkům byly jasně dány rysy, dle Košického vládního programu, který zakazoval vydávat těm, kteří kolaborovali s nacisty, nebo by se vydávání mohlo stát předmětem jeho podnikání. Redakce všech časopisů byly tvrdě centralizovány, veškeré vyšší funkce byly dosazovány a vše bylo pod kontrolou. Aby se nemohlo objevit v tisku nic, co by nesouhlasilo s režimem, sloužila státní cenzura, která vše kontrolovala. Veškerý tisk byl určen politickým a společenským organizacím. Veškeré organizace byly dotované ze státního rozpočtu. Žurnalistika a propaganda v tomto období splývaly do jednoho, jelikož žurnalistika složila především pro potřeby propagandy.

Roku 1950 došlo k vydání Tiskového zákona, který zcela podřizoval veškerý tisk komunistické straně. Od roku 1953 bylo dohlíženo i na obsah novin a všech časopisů. Pro tento účel byla zřízena Hlavní správa tiskového dohledu.

Roku 1967 došlo k povstání studentů, kteří požadovali samostatnost vysokoškolského hnutí. Od areálu kolejí na Strahově se postupně přesunuli na Malostranské náměstí, kde byli zmasakrováni příslušníci Veřejné bezpečnosti.

V roce 1968 nastoupil do čela KSČ Alexander Dubček, který nechal zrušit cenzuru. Ostatní totalitní země se bály, že by Čechy mohly ohrozit totalitní systém a tak pod záminkou potlačení kontrarevoluce, doslova vtrhly 21. srpna roku 1968 na území Čech. Přesto, že vedení našeho státu bylo výrazně proti tomuto napadení, vědělo, že nejsme schopni vojensky čelit této agresi.

V roce 1970 proběhla čistka ve straně a zhruba pětina členů byla ze strany vyloučena. Po okupaci se obrovsky zvedla vlna emigrace.

V květnu roku 1969 začaly být rušeny jednotlivé publikace, například Listy. Okruh Ludvíka Vaculíka se rozhodl vydávat samizdaty, které později pojmenovali jako Edice Petlice. Samo-vydávání knih se velmi rozšířilo především do oblasti moravských měst. Knižní tituly z tohoto období čítají na tisíce. Byla založena exilová nakladatelství. Jedním z nejvýznamnějších bylo nakladatelství *Ulitz* v kanadském Torontu. Toto nakladatelství vzniklo díky manželům Škvoreckým.

Češi se nevzdávali a rádio Vltava vysílalo i bezprostředně po okupaci. Především zahájení takzvaného „normalizačního procesu“ hrálo obrovskou roli vysílání Rádia Svobodná Evropa. Vysílání bylo zahájeno díky americkému prezidentovi Trumanovi. Vysílalo se z nákladního auta pohybujícího se u našich hranic. Od roku 1951 vysílalo celý den. Ukončení tohoto rádia bylo docíleno až roku 1988 na sovětskou žádost. Několik redaktorů bylo ošklivě napadeno, jiní byli dokonce zabití.

Obrovskou naději v této době přineslo národu, mimo vysílání rádia Svobodná Evropa, také hnutí Charty 77, jehož představitelem byl například Václav Havel. Myšlenky Charty byly publikovány v Listech, které vycházely v exilu. Spousta lidí se zasloužila o to, aby národ vytrval a nevzdal se naděje.

ZÁVĚR

Vývoj politické rétoriky neboli politické komunikace sahá hluboko do historie. Umění řečnictví a mluvy těla se vyvíjelo již od starověku. Mistrnými řečníky byli již v hluboké minulosti starověcí filozofové. Období starověku bylo kolébkou řečnictví, potažmo kolébkou politické rétoriky a propagandy. Rétory a propagandisty svých mocenských ambicí byli již egyptští faraoni a následně i římscí císaři.

Ve středověku byli nositeli politické rétoriky a propagandy zejména představitelé církve. Středověk se vyznačoval značnou politickou mocí v rukách církve. Oproti době starověku politická propaganda stagnovala a světlo světa vstoupila propaganda náboženská.

Ke značnému vývoji politické propagandy, potažmo i válečné rétoriky a propagandy dochází v období před 1. světovou válkou. Od období 1. světové války dochází k rozmachu politické propagandy, kdy k propagandě jsou využívány nové komunikační prostředky, které se historicky vyvíjejí. Jedná se zejména o využití technických prostředků při tvorbě propagandistických materiálů.

Propaganda v novověku začala s využíváním výtvarných prostředků, například tvorba plakátů. V pozdější době dochází k oslovování mas prostřednictvím rozhlasu, následně televize. Fenomémem 21. století pro šíření propagandy se stal internet. Zářným příkladem šíření propagandy prostřednictvím internetu je využívání tohoto média Islámským státem. Internetu k šíření svých myšlenek a cílů využívají i různá pravicová a levicová uskupení, která mají sklony k radikalismu.

Internet se stal globálním nástrojem pro šíření různých typů propagandy.

Tato bakalářská práce mapuje vývoj rétoriky a politické propagandy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BUCHTOVÁ, B. 2006. *Rétorika*. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-0868-X.
- CICERO, MARCUS TULLIUS. 2009. *O věcech veřejných*. Praha : OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-133-5.
- ČERNÝ, V. 2007. *Řeč těla*. Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1658-6.
- DE VITO, J. A. 2001. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, 2001. ISBN 80-7169-988-8.
- FARKOVÁ, M. 2008. *Vybrané kapitoly z psychologie*. Praha : Univerzita Jana Ámose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-64-8.
- HROCH, M. 2009. *Národy nejsou dílem náhody*. Studijní texty . Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.
- JONÁK, Z. 2000. Ikaros.cz. [Online] 2000. <http://ikaros.cz/pojem-informace-ve-svete-sdileneho-pojeti-skutecnosti>.
- JUDr. JAROSLAV HOLMAN, VLASTIMIL STRAHL. 1986. *O řečnických projevech*. [editor] Pavla Švábenická. Praha : Ústřední kulturní dům železničářů nositel ceny Antonína Zápotockého, 1986.
- KOHOUT, J. 1998. *Rétorika - umění mluvit a jednat s lidmi*. Praha : Management Press, 1998. ISBN 80-85943-54-9.
- KRAUS, J. 1981. *Rétorika v dějinách jazykové komunikace*. Praha : Academia, 1981.
- . 1998. *Rétorika v evropské kultuře*. Praha : Academia, 1998. ISBN 80-200-0659-1.
- KŘEČEK, J. 2013. *Politická komunikace*. Praha : Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3536-8.

- LOTKO, E. 2004. *Kapitoly ze současné rétoriky*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0796-5.
- MĚCHUROVÁ, A. 2008. *Jak dobře mluvit a úspěšně jednat*. Praha : UJAK, 2008. ISBN 978-80-86723-32-7.
- MUSIL, JOSEF. 2010. *Sociální a mediální komunikace*. Praha : Univerzita Jana Ámose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-002-0.
- NAKONEČNÝ, M. 1999. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.
- ŠPAČKOVÁ, A. 2003. *Moderní rétorika*. Praha : Grada Publishing, 2003. ISBN 80-247-0633-4.
- TRETERA, I. 1999. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha : Paseka, 1999. ISBN 80-7185-171-X.
- VERNER, PAVEL. 2011. *Propaganda a manipulace*. Praha : Univerzita Jana Ámose Komenského, 2011. ISBN 978-80-7452-015-0.
- VYBÍRAL, Z. 2005. *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.
- ŽANTOVSKÁ, IREN. 2015. *Rétorika a komunikace*. bod. Praha : Dokořán, 2015. ISBN 978-80-7363-712-5.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE:

Jméno autora: Nicole Svobodová

Obor: sociální a mediální komunikace

Forma studia: prezenční

Název práce: Politická rétorika a propaganda a její dopad na historii

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 69

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 21

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Miloslav Kodým CSc.